

OnzeTaal

5

2015

Onze Taal-lezers
in de MRI-scanner

Straatnamen
met *Joden*

Te gast zijn
over

Praten met je handen

De Nederlandse Gebarentaal

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 09.30-12.30 uur (€ 0,80 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Taalpost en TLPST
Zie www.tlpst.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Wordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.
De redactie regelt overnamerechten
van illustraties zo zorgvuldig mogelijk.
Wie toch meent aanspraken te kunnen
maken, verzoeken wij contact op te
nemen met de redactie.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureau redactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank Dam,
Gaston Dorren, Ype Driessen, Matthias
Giesen, Jan Erik Grezel, Joop van der
Horst, Frank Jansen, Josje van Koppen,
Hein de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leuffkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der Meulen
Bosma, Guus Middag, Marc van Oosten-
dorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders,
Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos
Wouter van Wingerden

Vaste adviseurs
Lexicografie en woordgeschiedenis:
Ton den Boon, Ewoud Sanders;
taalverandering: Joop van der Horst;
etymologie: Marlies Philippa, Nicoline
van der Sijs; woordenboeken en
idioom: Riemer Reinsma

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
dr. E.H.C. (Els) Elffers, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
mr. drs. L. (Bert) Jongasma
lic. M. (Martine) Tanghe

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,-.
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 35,- per
jaar; België € 35,- + € 3,50 porto
extra; andere landen € 49,50 per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 35,-; in com-
binatie met 'papieren' abonnement
€ 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aan-
vraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,- per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap
is *Onze Taal* ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

We ergeren ons van
nature allemaal aan
taal die anders is dan
wat we gewend zijn of
geleerd hebben.

112 **Harrie Scholtmeijer**

‘Rotterdam’ is een schip dat door de haven vaart

De etymologie van Nederlandse gebaren

116 **Gaston Dorren**

Staan doven straks met lege handen?

De noodzaak van gebarentaal

124 **Jan Erik Grezel**

Onze Taal-lezers in de MRI-scanner

Hoe reageren je hersenen op grove taalfouten?

130 **Riemer Reinsma**

‘Het klinkt als ‘Joden weg’!’

Omstreden straatnamen met de woorden *Joden* en *smousen*

Een opvallende nieuwigheid

Minister Dijsselbloem te gast “over” Griekenland

Bladzijde 119

Blz. 140

En verder

- 119 *Te gast zijn over*
- 121 Beste leraar Nederlands
- 128 Babel in België
- 137 Jaarvergadering Onze Taal

Rubrieken en series

- 120 **Reacties**
- 121 **Iktionaire:** de gekantelde box
- 122 **Vraag en antwoord:** tips, trainingen en test
- 127 **Beeldspraak:** *lege cockpit*
- 127 **Van Aaf tot z:** *kak*
- 128 **Trouwe leden**
- 129 **De taal van ...** Nijlande
- 132 **Onderzocht:** de eerste spelling in de klas
- 133 **Vertaald door ...** Johan Hos
- 133 **Proftaal:** humor als wapen
- 134 **Ype**
- 134 **Taalpuzzel**
- 135 **Woordsprong:** *gekke henkie, malle pietje*
- 136 **Uit de webwinkel**
- 137 **Raarwoord:** *dodemansbrief*
- 138 **Tamtam:** actualiteiten en opinie
- 140 **Gesignaleerd**
- 140 **Taalergernissen**
- 141 **Matthias Giesen**
- 141 **Lezer**
- 142 **Boeken**
- 143 **Taaltje!**
- 144 **Ruggespraak**

Omslagillustratie: Max Kisman

Foto: Saskia Aulkema

‘Rotterdam’ is een schip dat door de haven vaart

De etymologie van Nederlandse gebaren

Als een gebarentaalspreker met zijn handen snorharen ‘maakt’, is het wel duidelijk welk dier hij bedoelt, en waar dit gebaar vandaan komt. Maar soms zitten er aan de herkomst van gebaren heel verrassende verhalen vast.

HARRIE SCHOLTMEIJER

INSTITUUT VOOR GEBAREN, TAAL & DOVENSTUDIES, HOGESCHOOL
UTRECHT

Bij sommige woorden in de gesproken taal is het niet moeilijk om vast te stellen wat de herkomst, oftewel de etymologie, ervan is. Wie wil weten waarom een koekoek ‘koekoek’ heet, moet even naar de roep van deze vogel luisteren. In de gesproken taal komen dat soort klanknabootsende woorden (zogenoemde onomatopoeën) eigenlijk maar weinig voor. De meeste voorwerpen produceren immers geen geluid, en als ze geluid produceren, wordt dat niet altijd gebruikt voor het woord. Alleen heel jonge taalgebruikers duiden een gemotoriseerd voertuig op vier wielen aan als ‘toettoet’ of ‘vroemvroem’. Alle andere Nederlandstaligen noemen zo iets een ‘auto’. En waar-

om dat dan een auto genoemd wordt, daarvoor moeten etymologen dan een vrij uitvoerig bronnenonderzoek doen.

Spoorwegmuseum

Gebarentaalonderzoekers hebben het in dat opzicht vaak eenvoudiger. Elk voorwerp heeft wel een vorm, en in gebarentaal wordt die vaak gewoon weergegeven. Bij het gebaar voor 'huis' vormen je handen een dakje en muren, bij het gebaar voor 'kat' trek je voor je gezicht aan denkbeeldige snorharen. Dat soort doorzichtige gebaren wordt in de gebarentaalkunde 'iconische gebaren' genoemd, of 'transparante gebaren', omdat ze zo doorzichtig zijn.

Inmiddels zijn niet alle iconische gebaren voor de hedendaagse waarnemer nog even transparant. Voorwerpen kunnen van vorm zijn veranderd, terwijl het gebaar voor het voorwerp hetzelfde is gebleven. Het gebaar voor 'trein', bijvoorbeeld, bestaat uit het naar voren en naar achteren bewegen van horizontaal gehouden onderarmen: duidelijk een nabootsing van de drijfstangen van een stoomlocomotief, die we tegenwoordig alleen nog op museumlijnen, in het Spoorwegmuseum en op modelbanen tegenkomen. Maar het gebaar wordt nog altijd gebruikt, ook voor hogesnelheidstreinen.

Het gebaar voor 'koffie', een draaiende hand boven een gesloten vuist, is ontleend aan de handkoffiemolen. Dat geeft een verouderde handeling weer. Ook in de gesproken taal geldt natuurlijk dat een woord voor een voorwerp behouden blijft als de vorm ervan verandert. Een strijkijzer is allang niet meer van ijzer, en wie denkt er bij een bier-viltje nog aan vilt?

Dom in Utrecht

Ondanks de veranderingen in de aandrijving van locomotieven of het malen van koffie zijn de gebaren voor 'trein' en 'koffie' nog altijd herkenbaar, en daardoor ook net iets gemakkelijker leerbaar dan een gebaar dat niet te doorzien is. Dat geldt ook voor gebaren die gebaseerd zijn op een klank- en schriftovereenkomst in het Nederlands. Het gebaar voor 'Zeist' doet denken aan de zeis, dat voor 'Doorn' aan de doorn van een bloem of struik en het gebaar voor de stad 'Utrecht' is hetzelfde als dat voor het bijvoeglijk naamwoord *dom* in de beteke-

nis 'niet slim', vanwege hét symbool van Utrecht: de Dom. Het is niet zo vreemd dat gebarentaal hier gebruikmaakt van het Nederlands: doven hebben kennis van gesproken taal doordat ze daar op school over leren. Omdat er geen geschreven gebarentaal bestaat, is dat geschreven Nederlands bovendien de schrijftaal van de doven.

Internaatskinderen

Naast deze eenvoudig te verklaren en daardoor gemakkelijker te leren gebaren, zijn er ook gebaren die wat meer achtergrondkennis vereisen. Neem nu het gebaar voor Veenendaal, dat wordt uitgebeeld met een grote neus. Twee studenten aan de Hogeschool Utrecht, Floor Kateman en Berdien Nootebos, ontdekten waarom. We moeten ervoor terug naar het Rotterdamse Rudolf Mees Instituut, een dovenschool waar een strenge en populaire leraar les gaf, meester Van Veen – een man met, inderdaad, een grote, scherpe neus.

En zo zijn er meer woorden waarvan de herkomst schuilt in de cultuur van dovenscholen en doveninternaten. Generaties doven zijn daar opgegroeid, en de Nederlandse Gebarentaal is daar ontstaan. Het gebaar voor 'vrijdag' bijvoorbeeld is een wrijvend gebaar over je borst. Op vrijdag gingen de internaatskinderen naar huis, en dan moesten ze niet alleen hun gezicht maar ook hun borst wassen, zodat ze helemaal schoon thuis kwamen.

Bij 'verjaardag' tik je met de rechterhand je linkerbovenarm bij de schouder en bij de elleboog aan. Het gebaar komt van het Groningse doveninstituut Guyot en herinnert aan het gebruik in grote delen van Noord-Nederland om de jarige een koek op de bovenarm te binden.

In het Brabantse Sint-Michielsgestel werd het onderwijs aan dove kinderen verzorgd door priesters. Die droegen een wit priesterboordje om hun hals, en als de kinderen op zo'n internaat het gebaar voor 'wit' wilden maken, wezen ze naar de plek waar zich bij de priesters dat witte priesterboordje bevond: naar hun hals dus.

Belang

De oorsprong van veel gebaren in de gesloten (en vaak ook verdwenen) cultuur van dovenscholen en doveninternaten maakt etymologisch onderzoek niet altijd eenvoudig. Toch is het belangrijk om ook in de gebarentaal aan etymologie te doen. Allereerst onthoud je een gebaar veel beter als je weet waar het vandaan komt. Maar ook is het van cultuur-

historisch belang. Zoals we de gebaren beter kunnen plaatsen door ons te verdiepen in de cultuur, zo kunnen we de cultuur van doven pas goed begrijpen door de herkomst van de gebaren: de cultuur van op vrijdag goed wassen voor je de school verliet waar een meester Van Veen het voor het zeggen had.

GEOGRAFISCHE NAMEN

Amsterdam Gemaakt door drie keer onder elkaar de vingers te kruisen. Die kruisjes verbeelden de andreaskruizen uit het stadswapen.

Eindhoven De hand die boven het hoofd een draaiende beweging maakt, staat voor het indraaien van een gloeilamp – een verwijzing naar de verlichtingsindustrie van Philips, die deze stad groot maakte.

Groningen De hand boven het hoofd geeft de plaats aan op de kaart van Nederland ('Er gaat niets boven Groningen').

Rotterdam Hetzelfde gebaar als dat voor boot: handen met vingertoppen tegen elkaar, die een voorwaartse beweging maken als een boeg die het water doorklieft. Het schip vaart dan door de haven.

Nederland De handen die langs het hoofd omlaag bewegen, vormen een weergave van de Volendamse vrouwenkap, gedragen door onder meer Frau Antje, het symbool waarmee het Nederlandse bedrijfsleven zijn producten in Duitsland hoopt te verkopen.

Duitsland Gemaakt met een omhoogstekende wijsvinger boven het hoofd; verwijst naar de 'Pickelhaube', de oude Pruisische legerhelm.

Engeland De hand maakt een draaiende beweging om de kin, wat verwijst naar het riempje waarmee de berenmuts van de paleiswacht wordt vastgemaakt.

TIJD

zaterdag Gemaakt met gesloten vuisten tegen elkaar, mogelijk omdat op zaterdag sportevenementen plaatsvinden: clubs spelen dan tegen elkaar.

zondag Twee handen met de palmen tegen elkaar aan verbeelden het gebed, en verwijzen daarmee naar de zondagse kerkgang.

weekeinde Gemaakt met een gesloten vuist tegen een open handpalm: een combinatie van het gebaar voor 'zaterdag' en 'zondag'.

week Met een ronde hand wordt een verticale beweging naar beneden gemaakt, wat verwijst naar de weken die kolommen vormen op een maandkalender.

januari Twee handen in elkaar maken een schuddende beweging; ontleend aan de nieuwjaarswensen.

februari Gespreide vingers maken een beweging alsof je dingen naar je toe haalt. Dat verbeeldt het sprokkelen – februari is de sprokkelmaand.

maart Gevouwen handen die zich in gestrekte vorm verwijden, verbeelden het smelten van de sneeuw.

april Gemaakt met gestrekte vingers, waarbij de toppen elkaar raken. Dat is een gestileerde *a*, de beginletter van die maand.

mei Een half rondje, gemaakt met de duim en wijsvinger, dat schuin naar beneden beweegt, verbeeldt een ei: 'In mei leggen alle vogels een ei.'

juni De verticale hand die van het midden naar de rechterzijde van de borst gaat, symboliseert dat het jaar halverwege is, en omdat op die plaats ook het gebaar voor 'lang' gemaakt wordt, schemert een verwijzing door naar de langste dag van het jaar, die in deze maand valt.

juli Gevormd met een vlakke hand naast de mond, dat ook het gebaar is voor 'vakantie'.

augustus Hoewel juli volgens de weerkundigen de warmste maand is, wordt augustus aangeduid met het gebaar dat ook voor 'warmte' wordt gebruikt: twee handen die ter hoogte van de borst de gebaar-der koelte toewuiven.

september Hetzelfde gebaar als bij augustus, maar iets lager: het is dan minder warm.

oktober Een hand in een rondje maakt schuin over het bovenlichaam een dalende beweging: de vallende bladeren en appels.

november Deze maand wordt aangeduid door het heen en weer zwaaien van duim en wijsvinger, waarbij de toppen elkaar raken. Dat verwijst naar de lampion waarmee kinderen op de elfde van de maand (Sint-Maarten) langs de deuren gaan.

december De handen maken een gestileerde kerstboom. Alternatief gebaar: rondje voor het voorhoofd, verwijst naar Sinterklaas.

VERVOER

auto In de gebalde vuisten die een draaiende beweging maken, kan iedereen het bewegen van een denkbeeldig autostuur zien. De mate van beweging zou bij een echte auto tot een zigzaggende koers leiden. De positie van de handen, 'tien voor half acht', is vanuit het oogpunt van veiligheid eveneens af te raden.

bus Dit gebaar wordt gemaakt met ineengestremde vingers, die een knikkende beweging maken. Die verwijzen naar de harmonicabalg van een gelede bus.

tram In de vingers die in een V-vorm naar voren bewegen, valt de stroomafnemer te zien. Het gebaar wordt ook gebruikt voor 'trolleybus'.

Het gebaar voor 'november' verwijst naar de lampion waarmee kinderen op de elfde van de maand (Sint-Maarten) langs de deuren gaan.

KLEDINGSTUKKEN

broek De handen maken bij dit gebaar een optrekkende beweging, alsof iemand zijn broek aan- of optrekt.

pyjama Handen gaan op borsthoogte op en neer; het gebaar van een pyjamashirt dat over het bovenlichaam getrokken wordt.

ETEN EN DRINKEN

melk De opgestoken duimen die een op- en neerwaartse beweging maken, verwijzen naar het melken van de koe.

thee Met de duim en wijsvinger tegen elkaar aan wordt de rechterhand boven de linkervuist op en neer bewogen, wat overeenkomt met de beweging waarmee een theezakje in kokend water op en neer wordt gehaald. De rechterhand heeft de vorm van de letter *t* uit het vingeralfabet. Het is niet duidelijk welk gebaar er eerst was, dat voor 'thee' of dat voor 't'.

BIJBELSE PERSONEN

Jezus Met de wijsvinger wordt beurtelings de handpalm van de andere hand aangeraakt: een verwijzing naar de kruiswonden van Christus.

Jozef De vuist met pink en duim naar voren, die een heen en weer gaande beweging maakt, refereert als zaagbeweging aan het beroep van Jozef: timmerman.

KLEUREN

rood Een vinger tikt de (rode) lippen aan.

wit Het tegen de hals tikken is ontleend aan het witte (priester)boord. Houdt verband met het feit dat dovenscholen door priesters geleid werden.

blauw Dit gebaar is een combinatie van de letters *b* en *l* in het vingeralfabet. In veel talen begint het woord waarmee deze kleur aangeduid wordt met die twee letters (*blauw*, *blau*, *blue*, *bleu*, *blå*). <

Met dank aan Jan Nijen Twilhaar voor zijn commentaar.

Beppie van den Bogaerde,
hoogleraar Nederlandse
Gebarentaal: "Veel behan-
delaars zien gebaren als een
tweederangsoptie, voor als
Nederlands niet lukt."

Staan doven straks met lege handen?

De noodzaak van gebarentaal

De Nederlandse Gebarentaal bloeit als nooit tevoren. Maar het aantal gebruikers neemt af, nu veel kinderen een gehoorimplantaat krijgen. Dat maakt gebarentaal overbodig, volgens veel artsen. Hoogleraar Beppie van den Bogaerde vindt dat een schadelijke misvatting.

GASTON DORREN

Je zou gemakkelijk kunnen denken dat het erg, erg goed gaat met de Nederlandse Gebarentaal (NGT). Een hele waslijst van ontwikkelingen en signalen wijst in die richting. Die waslijst is op zijn minst zes belangrijke punten lang.

Mobiele telefoons, Skype, YouTube, WhatsApp en Facebook hebben video voor iedereen toegankelijk gemaakt. Voor NGT en andere gebarentalen betekent dat niets minder dan een revolutie. Voorheen kon je alleen gebaren met mensen in je onmiddellijke nabijheid. Nu converseer je in NGT met doven in heel Nederland. Er bestaat bovendien een halfgeïmproviseerde wereldgebarentaal, International Sign, die weliswaar minder rijk en stabiel is, maar

waarmee de hele dovenwereld voor je openligt. 'Deaf pride' is niet meer alleen een ideaal of een gevoel, maar inmiddels ook een bloeiende mondiale beweging.

Tweede punt: er zijn in Nederland ruim 480 NGT-tolken geregistreerd, en elk jaar studeren er in Utrecht tussen de tien en vijftientig af. Dove mensen kunnen die inhuren, en de overheid vergoedt dat: volledig voor leerlingen en studenten tot dertig jaar, en gedeeltelijk (15 procent) voor werknemers. Voor privédoelen, inclusief medische zorg, wordt nog eens dertig uur per jaar vergoed.

Ten derde: in het speciale, zogeheten cluster-2-onderwijs voor dove en slechthorende kinderen beheersen de docenten de gebarentaal steeds beter. Ook biedt het lesprogramma de leerlingen meer kennis over NGT, net zoals het gewone onderwijs dat doet met de Nederlandse taal.

Goudmijn

De media – we zijn inmiddels bij punt vier – besteden geregeld aandacht aan NGT. De publieke omroep zendt elke ochtend journaals met een gebarentolk uit. In binnen- en buitenland is melding gemaakt van de allereerste academische intrede in NGT, afgelopen oktober. En diverse kranten berichtten de afgelopen maanden over het gebarentaalonderzoek van Richard Bank (zie het kader hier-

naast) en de promotie van Corrie Tijsseling, die haar proefschrift over dovenonderwijs verdedigde in gebarentaal.

Het wetenschappelijk onderzoek naar NGT gedijt sowieso als nooit tevoren. Alleen al in het hoger onderwijs zijn er drie universiteiten, een hogeschool en een onderzoeksinstituut actief op dat gebied. Er zijn hoogleraren voor NGT en voor onderwijs aan doven. Sinds 2008 bestaat er een Corpus Nederland-

“Een kind kan op z'n eerste verjaardag een gehoorimplantaat krijgen, maar dan heeft het dus een jaar niets gehoord.”

se Gebarentaal, een verzameling van vele tientallen uren opgenomen gesprekken in NGT. Zo'n corpus vormt een goudmijn voor wetenschappers die willen onderzoeken hoe een taal in de praktijk gebruikt wordt.

En dan is er, ten slotte, óók nog steeds meer informatie over gebarentaal beschikbaar voor leken en taalkundig geïnteresseerden. In het hele land worden cursussen gegeven. Sinds 2013 is er de fraaie tweetalige website Gebareninzicht.nl. Er zijn een groot online woordenboek met video's (sinds 2004), een *Van Dale basiswoordenboek Nederlandse Gebarentaal* (2009) en intussen een aardig aantal Nederlandstalige boeken over gebarentaal.

Ontnuchterend feit

Maar tegenover alle signalen dat het crescendo gaat met de Nederlandse Gebarentaal, staat dit ontnuchterende feit: het aantal gebruikers neemt af. De taal is misschien wel langzaam aan het uitsterven.

Dat klinkt dramatisch, maar de verklaring lijkt op het eerste gezicht eerder een reden tot vreugde: de overgrote meerderheid van de 100 tot 140 dove kinderen die jaarlijks in Nederland worden geboren, krijgt rond de eerste verjaardag een gehoorimplantaat. En met dat implantaat (ook cochleair implantaat of CI genoemd) krijgen de meesten van hen de gesproken Nederlandse taal aardig goed onder de knie.

Eind goed, al goed dus? De doven kunnen horen, NGT wordt bedankt en kan nu wel weg? Dat lijkt inderdaad het standpunt van veel artsen, logopedisten en hulpverleners te zijn, beaamt Beppie van den Bogaerde, hoogleraar NGT aan de Universiteit van Amsterdam en lector Dovenstudies aan de Hogeschool Utrecht. Hoewel voorstander van CI's, verzet ze zich tegen de conclusie dat die de gebarentaal overbodig zouden maken.

“Als een kind tegen zijn eerste verjaardag een implantaat krijgt, heeft het dus een jaar niets gehoord. Die periode is van groot belang. Ook al zegt een baby nog niks, hij ontwikkelt zijn taal, zijn communicatie, zijn emotionele, sociale en cognitieve vaardigheden. Een dove baby – en we weten tegenwoordig al binnen een paar weken of een baby doof is – mist dat grotendeels. Als je dan als samenleving niet zo snel mogelijk je best doet om, naast Nederlands,

óók gebarentaal aan te bieden, zadel je zo'n kindje met een forse achterstand op.”

Vriendengroepen

Alle dove baby's hebben baat bij gebarentaal, maar voor twee groepen geldt dat extra sterk. De ene bestaat uit baby's met een vorm van doofheid waarop een implantaat geen invloed heeft, de andere uit dove kinderen die ook mét een CI te weinig horen om goed Nederlands te kunnen leren. Wie dat zullen zijn, is onvoorspelbaar. Krijgen ze pas in een later stadium NGT aangeboden, dan lopen ze het risico geen enkele taal echt goed leren. Ze zijn niet geboren met een taalstoornis, maar op deze manier kunnen ze wel een blijvende taalachterstand oplopen. Onnodig, want met een passend taalaanbod zou dat niet gebeuren.

Gelukkig is bij de meeste dove kinderen het CI wel effectief. “Maar ook zij blijven nog steeds slecht-horend”, benadrukt Van den Bogaerde. “Praten met één of twee mensen tegelijk gaat wel, maar meer is lastig, en een rumoerige omgeving ook. Dat merk je vanaf een jaar of zes, zeven, als ze op school meer in groepjes moeten gaan werken. En het wordt nóg lastiger op de middelbare school, wanneer vriendengroepen heel belangrijk worden. Een deel van de kinderen met een CI wordt dan opeens als doof benaderd, terwijl dat hun zelfbeeld helemaal niet is. Sommigen storten zich dan alsnog op de dovenwereld. Daar worden ze niet als ‘gehandicapt’ beschouwd en kunnen ze alsnog NGT leren.”

Tweederangs

Waarom krijgen de meeste dove baby's geen gebarentaal aangeboden? Voor een deel zal het te maken hebben met ons geloof in technische oplossingen. “Het is opmerkelijk hoeveel geld we daarvoor over-

De lippen doen mee

Je verwacht ze niet als je de Nederlandse Gebarentaal gaat leren: mondbewegingen – en ze zijn nog verrassend lastig ook. Toch zijn ze bij veel gebaren gangbaar. Vaak vormen ze een Nederlands woord, en dan heten ze ‘gesproken componenten’ of ‘mouthings’.

Leenwoorden zijn het niet, vindt onderzoeker Richard Bank, die er eind januari op promoveerde: “Het gaat eerder om twee talen die tegelijk gebruikt worden”, zei hij in *NRC Handelsblad*. Ook is het niet zo dat NGT-gebruikers hun héle verhaal in twee talen doen. Wie alleen op de Nederlandse woorden zou letten, krijgt onvoldoende informatie. Ook wie niet op de gesproken componenten let, mist af en toe iets: sommige gebaren, zoals die voor ‘groep’ en ‘klas’, zijn identiek op de mondbewegingen na.

Hoe kan het dat doven gesproken woorden vormen, zelfs als ze die niet horen? Tot enkele tientallen jaren geleden kregen dove Nederlanders in het onderwijs de gesproken taal aangeleerd, inclusief liplezen; de gebarentaal leerden ze, min of meer clandestien, van elkaar. Als je twee talen kent die gebruikmaken van verschillende lichaamsdelen, waarom zou je dan die rijkdom niet benutten?

hebben”, zegt Van den Bogaerde. “Toen het CI in de jaren negentig beschikbaar kwam, besloten de zorgverzekeraars binnen de kortste keren dat ze dat zouden vergoeden – honderdduizend gulden per kind! Op zich prachtig, maar het is veel moeilijker om veel kleinere bedragen los te krijgen voor bijvoorbeeld NGT-cursussen voor ouders.”

Wat ook meespeelt, is dat gebarentalen, ten onrechte, nog steeds niet voor vol worden aangezien. “Veel behandelaars zien gebaren als een tweede-

“Maar doven die onnodig in de Wajong belanden, kosten de samenleving ook geld.”

rangsoptie, voor als Nederlands niet lukt. Maar het is hartstikke belangrijk om zo vroeg mogelijk een eerste taal te leren, en voor dove kinderen is een gebarentaal het geschiktst. Daarna kunnen ze gemakkelijker een tweede taal leren, Nederlands dus, zeker als je daar ook zo jong mogelijk mee begint. We weten intussen toch dat tweetaligheid vooral gunstige gevolgen heeft! Je ziet ook dat dove kinderen van dove ouders beter Nederlands leren dan dove kinderen van horende ouders. Mede door de tweetaligheid in het gezin, ongetwijfeld.”

Gebarende kinderoppassing

Maar hoe organiseer je dat dove kinderen vanaf het prille begin leren gebaren? De meeste ouders zullen die taal nooit perfect onder de knie krijgen. “Dat klopt, al is in Scandinavië gebleken dat ze met voldoende inspanning en ondersteuning echt wel ver kunnen komen”, zegt Van den Bogaerde. “Maar in Nederland zeggen de professionals: de ouders willen niet. Inderdaad – als gevolg van de adviezen die ze krijgen van diezelfde professionals. En die verstopten zich dus vervolgens achter de ouders. Ze zouden het belang van het kind centraal moeten stellen, niet dat van de ouders – dat is uit ethisch oogpunt niet in de haak. Als een kind een bepaalde injectie dringend nodig heeft, maar de ouders zijn tegen injecties, dan zeg je als behandelaar toch ook niet: ‘Ach, dan maar niet’? Dan doe je je best om die ouders te overtuigen!”

Blijft staan dat een kind niet goed zal leren gebaren van ouders die het zelf (nog) niet zo goed kunnen. Wat te doen? “Je kunt een voorschoolse opvang voor dove kinderen en hun broertjes en zusjes organiseren; niet in elk dorp, maar wel in elke stad. Je kunt gebarende kinderoppassing aantrekken. En je kunt als ouder contacten aanknopen in de doven-gemeenschap.”

En de kosten, bijvoorbeeld van die voorschoolse opvang? “Ja, dat kost allemaal geld. Maar doven die onnodig in de Wajong belanden [uitkering voor jonge arbeidsgeschikten – red.], kosten de samenleving ook geld. Kinderen die goed NGT leren, leren beter Nederlands en hebben veel meer kans op een goede opleiding en een baan.” <

Voor meer artikelen, boeken en doorverwijzingen over gebarentaal ga naar <http://bit.ly/doofheidengebarentaal>.

Bril voor doven

Stel, je bent volwassen en je wordt doof. Een implantaat blijkt niet te helpen. Gebarentaal ken je (nog) niet. Nederlands wel, maar dat versta je niet meer. Dat wordt behelpen, want alle alternatieven hebben nadelen: schrijven gaat langzaam, en liplezen is honds moeilijk.

Voor deze groep van – in Nederland – rond de negenduizend zogeheten plotsdoven en laatdoven gloort nu hoop: een hightech-bril genaamd SpraakZien. Een microfoon in de bril stuurt het geluidssignaal naar een computertje in de broekzak, waar het wordt omgezet in tekst die op de binnenkant van het brillenglas wordt geprojecteerd. Met een vertraging van een paar tienden van een seconde kan de gebruiker dus lezen wat er gezegd is. De betrouwbaarheid is redelijk, en wordt geleidelijk beter.

Op dit moment bestaat SpraakZien alleen nog als prototype, maar de ontwikkelaars, onder wie de Leidse taalonderzoeker Niels Schiller en de natuurkundige Michiel van Overbeek, hopen dat de bril binnen afzienbare tijd op de markt verschijnt.

Het NPO-programma *De kennis van nu* heeft een reportage gemaakt over de bril. Kijk zelf via <http://bit.ly/SpraakZienbril>.

Te gast zijn over

Je kunt over iets praten, over iets schrijven, over iets bellen, maar je kunt blijkbaar ook ‘over iets te gast zijn’.

MARC VAN OOSTENDORP

Het moest er al een tijd geweest zijn, maar ineens viel het me op. Bij *De wereld draait door* was minister Dijsselbloem te gast “over” Griekenland, terwijl een dag eerder *VPRO Boeken* de journalist Joris Luyendijk te gast had “over” zijn nieuwe boek en de redactie van het programma *Jinek* meldde dat GroenLinks-politicus Bram van Ojik te gast zou zijn “over” het jihadisme. Wat was hier aan de hand?

Te gast zijn over – dat moest ik al heel vaak gelezen hebben zonder dat mijn oog eraan was blijven haken. Nu leek het overal te zijn. Wanneer was dit begonnen? Waren mensen ook tien jaar geleden al bij radio- en tv-programma’s ‘te gast over een onderwerp’ in plaats van ‘te gast om te praten over een onderwerp’?

Vroege vindplaats

Via het internet kun je voor dit soort relatief nieuwe verschijnselen goed speuren naar oude taalvondsten. De *Onze Taal*-columnist en internetverschijning die zich verschuilt achter de naam Taalprof wees er bijvoorbeeld op dat Willem Oltmans op 9 december 1975 in zijn dagboek noteerde: “Wibo van de Linde had Willem Drees senior in *Aktua* te gast over de Ambonezen-kwestie.” Zo staat het althans in de gepubliceerde versie van het dagboek, die inmiddels te vinden is in de *Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren* (DBNL).

Omdat dat boek in 2006 verschenen is, en de dagboek aantekeningen mogelijk door Oltmans voor verschijning zijn aangepast,

Minister Dijsselbloem bij *De wereld draait door* te gast “over” Griekenland.

weten we niet helemaal zeker of het écht zo’n vroege vindplaats is. Een andere internetspeurder vond via de oudekrantensite *Delpher* echter een citaat uit het *Limburgs Dagblad* van 1977: “Jongeren krijgen (...) sprekers te gast over onderwerpen als mens en milieu (...)” Dat is vooralsnog de oudste vindplaats: toch alweer 38 jaar geleden.

Vraaggesprek

Wanneer je nader onderzoekt wat de naslagwerken over deze uitdrukking zeggen, val je toch al van de ene verbazing in de andere. Mij leek vooral het rechtstreekse gebruik van het voorzetsel *over* een nieuwigheid. Ook in de jaren vijftig waren er vast mensen te gast in een programma, maar dan niet ‘over een onderwerp’. Merkwaardigerwijs ontbreekt de uitdrukking *te gast zijn* in de nieuwste editie van Van Dale helemaal, zelfs zónder dat vermaledijde *over*. Het woordenboek geeft dan weer wél het mij volkomen onbekende *te gast gaan* voor ‘feestvieren’, evenals de ook al weinig wijdverbreide

uitdrukkingen *in de wereld te gast zijn* voor ‘een aangenaam leven-tje hebben’ en *ergens slecht te gast geweest zijn* voor ‘ergens slecht onthaald zijn’.

Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) kent *te gast zijn* wel, maar dan in de betekenis ‘zich ergens als gast bevinden, bij iemand onthaald worden of logeren’, die net iets anders is dan ‘deelnemen aan een vraaggesprek’. Deze laatste betekenis lijkt me momenteel de meestgebruikte buiten het hotelwezen – ik zou in ieder geval als ik ergens ga logeren niet zo snel zeggen dat ik bij mijn vriend te gast ben. Wanneer die vraaggesprekbetekenis precies gangbaar is geworden, valt moeilijk te achterhalen.

Maar *te gast zijn over*, dat lijkt dus een nieuwigheid van pakweg de afgelopen vijftien jaar, iets wat misschien de laatste tijd echt doorbreekt – óf ons nu ineens begint op te vallen. ◀

Eerder in een iets andere vorm verschenen in de reeks dagelijkse blogs die Marc van Oostendorp schrijft op *Neder-L*.

Y-sprong

PHILIP BOSMA - ELST (GLD.)

De Taaladviesdienst behandelt in het januarinum­mer in de rubriek ‘Vraag en antwoord’ de vraag of je een punt waar de weg zich splitst een ‘tweesprong’ of een ‘drie­sprong’ moet noemen. Het onderwerp riep bij mij een soortgelijke discussie uit de wereld van de wandelgidsen (waarin ik 25 jaar lang actief ben geweest) in herinnering. Hoewel het een vrij gangbaar spreektaalgebruik is om de splitsing van een weg aan te duiden met *T-kruising*, *T-splitsing*, *Y-splitsing* of *drie­sprong*, zijn deze termen bij nadere beschouwing niet logisch. Allereerst wordt met *T-kruising* helemaal geen kruising bedoeld maar een splitsing. Daarnaast doen T-splitsingen hun naam enkel en alleen eer aan bij het naderen vanuit de poot van de T. Bij nadering uit de andere twee richtingen is een van de twee gewoon een zijweg. Om al deze redenen wordt daarom al sinds vele jaren opgeroepen om in plaats hiervan te spreken van ‘aan het einde links- of rechtsaf’.

Rotterdam Beach

HANS VERZIJL - PAPENDRECHT

Riener Reinsma schrijft in de februari/maartaflevering van zijn rubriek ‘Namen op de kaart’ over het verschijnsel dat Amsterdam in het kader van de ‘citymarketing’ zijn klauwen steeds verder uitslaat en plaat­sen als Noordwijk, IJmuiden, Zandvoort als Amsterdams grondgebied aanmerkt; zo wordt Zandvoort wel aange­duid als ‘Amsterdam Beach’.

Rotterdam zou ook aan city­marketing doen, aldus Reinsma, en Hoek van Holland betitelen als ‘Rotterdam Beach Hoek van Holland’. Er is echter één verschil: Hoek van Holland is een deelgemeente van Rotterdam en is dus gewoon Rotterdams grondgebied.

Duidelijk articuleren

EVELINE K. BLOK-BÄCK - ARNHEM

Naar aanleiding van Berthold van Maris’ artikel ‘Nederlands: taal met meeste ballast’ in het januarinum­mer vraagt Bas Voorhoeve zich af waarom hij duidelijk zou moeten articuleren als de meeste mensen hem toch wel verstaan (rubriek ‘Reacties’, februari/maartnummer). Op die vraag is een eenvoudig antwoord te geven: omdat niet iedereen even goed hoort!

Ikzelf ben helemaal niet zo erg doof; ik hoor mussen tjilpen, maar het gemompel van veel Nederlanders kan ik niet verstaan, ondanks een stel gehoorapparaten. Die maken het geluid luider, maar niet duidelijker. Goed articuleren is dus een kwestie van beleefdheid: je voorkomt dat de luisteraar moeite moet doen om je te verstaan.

Springvos [1]: springpaard

DICK BRAVENBOER - CAPELLE AAN DEN IJSSEL

In het februari/maartnummer van *Onze Taal* laat Guus Middag in zijn rubriek ‘Raarwoord’ zijn gedachten gaan over de vraag welk dier Hans Faverey voor ogen had toen hij in een van zijn gedichten schreef over een “springvos”. Zelf dacht ik bij het lezen van Middags stuk direct aan een paard. Een ‘vos’ is een roodbruin paard, dus een roodbruin springpaard zou heel goed een ‘springvos’ kunnen zijn.

Springvos [2]: poolvos

MARNIX VAN WINKELN - TIEL

Guus Middag vraagt zich in de februari/maartaflevering van zijn rubriek ‘Raar­woord’ af wat een springvos is. Na het zien van het derde deel van de natuurserie *Life Story*,

Opspringend poolvosje in de natuurserie *Life Story*.

die op woensdag 11 februari jl. door de EO werd uitgezonden, was voor mij de springvos geen mysterie meer. Sneeuwwitte poolvosjes sprongen op, kromden zich in de lucht en kwamen met snoet en voorpoten diep in de sneeuw terecht, tollend en vallend, soms op hun rug. Of Hans Faverey kennis van de poolvos had en daaraan refereerde in zijn gedicht, blijft natuurlijk de vraag.

Draaien [1]: lijdend voorwerp

RONALD VAN VOLLENHOVEN - ENEBYBERG, ZWEDEN

Het werkwoord *draaien* zoals dat gebruikt wordt in het tv-programma *The Voice of Holland* wordt vervoegd met het hulpwerkwoord *hebben*, zo constateert Marc van Oostendorp in zijn artikel ‘Heeft iemand gedraaid?’ (*Onze Taal* februari/maart). Dit zou gebeuren omdat je met *hebben* de nadruk legt op de actie van het draaien zelf, en niet op het resultaat ervan. Daarvoor gebruik je *zijn*.

Ik zou een andere verklaring willen voorstellen. Er zijn voor­beelden van werkwoorden die een beweging uitdrukken en die zowel transitief (dat wil zeggen met lijdend voorwerp)

als intransitief (zonder lijdend voorwerp) gebruikt kunnen worden. In het eerste geval wordt dan *hebben* gebruikt, in het tweede geval *zijn*:

- De piloot heeft het vliegtuig naar Schiphol gevlogen.
- De vogel is naar het nest gevlogen.

Draaien is normaal gesproken intransitief. Toch kun je je voorstellen dat dit werkwoord soms ook als transitief wordt ervaren, en dat daarbij dan *hebben* hoort. Toen ik klein was, mocht ik van mijn ouders soms ‘plaatjes draaien’, en ik had toen kunnen zeggen: ‘Vanmiddag heb ik plaatjes gedraaid.’ Nu heb ik het idee dat in *The Voice of Holland* dat *draaien* ook als transitief wordt ervaren, doordat het jurylid de stoel draait en daarmee ook de spelsituatie verandert. Vandaar dus dat *hebben*.

Draaien [2]: functie

JOS KNIPPING - APELDOORN

In *Onze Taal* van februari/maart komt Marc van Oostendorp in zijn artikel ‘Heeft iemand gedraaid?’ tot de merkwaardige conclusie dat er een nieuwe grammaticaregel lijkt te zijn ontstaan: als bij ‘bewegingswerkwoorden’ die ook een richting uitdrukken de nadruk ligt op de beweging zelf, gebruik je *hebben* als hulpwerkwoord, en als het om het resultaat gaat, gebruik je *zijn*. Maar volgens mij is er niets nieuws onder de zon.

Ik herinner mij nog goed van de onderwijzersopleiding uit 1963, dus nu 52 jaar geleden, dat je sommige werkwoorden kunt onderscheiden op grond van hun functie: je had de zogeheten resultatieve en actieve werkwoorden (alleen door dit woord al vergeet je zoets nooit meer). De eerste moesten vervoegd worden met het hulpwerkwoord *zijn*, de andere met *hebben*. De resultatieve

Reacties naar:

redactie@onzetaal.nl, of

Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a,
2596 HL Den Haag.

Formuleer uw reactie kort en
bondig, bij voorkeur in niet meer
dan 250 woorden.

gaven het einde van een actie aan ('We zijn door Amsterdam gefietst'), en bij de actieve voelde je in dit voorbeeld als het ware de pijn nog in je benen: 'We hebben door Amsterdam gefietst.' <

Beste leraar Nederlands: stem mee!

REDACTIE ONZE TAAL

Vanaf 2 mei kunt u mede bepalen wie de beste leraar Nederlands van Nederland en Vlaanderen is. De verkiezing is een initiatief van het radioprogramma *De Taalstaat* en het Genootschap Onze Taal, en wordt ondersteund door onderwijsorganisaties in Nederland en België. Sinds januari werd er elke week in *De Taalstaat* (zaterdags van 11.00 tot 13.00 uur op NPO Radio 1) een kandidaat geïnterviewd door presentator Frits Spits. Vervolgens werd die aan de tand gevoeld door de jury, bestaande uit Trudy Coenen (leraar van het jaar in 2010), Peter-Arno Coppen (hoogleraar vakdidactiek in Nijmegen en redacteur van *Onze Taal*) en Frans Daems (oud-hoogleraar vakdidactiek in Antwerpen).

Na de uitzending van 2 mei zal de jury uit de twaalf kandidaten er drie kiezen. Op deze genomineerden kan iedereen vanaf dat moment zijn stem uitbrengen, via de website van Onze Taal: www.onzetaal.nl/besteleraar. De stemtermijn loopt tot 15 mei, 18.00 uur. De dag erna, 16 mei, wordt de winnaar bekendgemaakt in een feestelijke uitzending van *De Taalstaat*. De beste leraar Nederlands ontvangt dan uit handen van minister van Onderwijs Jet Bussemaker een oorkonde en een prijs. <

De gekantelde box

W e hebben ons de afgelopen jaren zodanig bekwaamd in het 'buiten de box denken' dat het moment waarop u door de afdeling HRM wordt opgeroepen voor een cursus binnen de box denken, niet ver weg kan zijn.

Wat 'buiten de box denken' precies is, kan ik u niet vertellen. Hoe weet je wanneer je binnen of buiten de box denkt? Hoor je een piepje, zoals wanneer je incheckt met je ov-chipkaart? Voel je het?

'Gaat het wel goed met je, Kees?'

'Ja sorry, ik zat even buiten de box te denken, maar het gaat wel weer.'

Bij de voorbeelden die men gewoonlijk geeft, denk ik altijd: ze hebben het gewoon over denken. Over het verschil tussen slaapwandelen en je hersens gebruiken. 'Buiten de box denken' is net zoiets als 'biologisch voedsel': een nostalgisch pleonasme.

Ruimtelijke beeldspraak: verandercoaches houden ervan. Om tot een staat van verandering te komen moeten wij bewegen, óvergaan, van het een in het ander. Uit die box klimmen, of springen, of kruipen. Of gewoon leviteren natuurlijk. Een louterende verplaatsing – zoiets.

Ander voorbeeld: *omdenken*. Je hoeft op Twitter maar een éniëszins lucide opmerking te maken of je krijgt schouderklopjes voor een 'fraai staaltje omdenken'. *Omdenken*, wiedereuk heeft dát bedacht? Ik zou niet weten wat 'omdenken' is en waarom het zo gewaardeerd wordt. Moeten we omslachtiger zijn? Meer omwegen bewandelen? Om de zaak heen draaien? Iets omduwen? Om... wát 'om'?

En dan: *kantelen*.

We moeten kantelen.

'Zeg eh, Nederland kantelt.'

'Je bedoelt door de stijging van de zeespiegel?'

'Nee, onze levensstijl!'

'O ja, obesitas is inderdaad een groot probleem.'

Kantelen. "Kantelen doen we in de kroeg", bromde een collega laatst.

De verandercoach – daar heb je 'm weer. Die dacht: als ik 'omwenteling' zeg, of 'omslag', denken ze misschien dat ik niets nieuws te vertellen heb. Dat heb ik ook niet, maar als ik met een raar nieuw woord kom, lijkt het nog ergens op.

Ook het succes van *kantelen* kan ik moeilijk verklaren. Moeten wij zelf kantelen? Om onze as draaien? Gaan liggen? Of moet de kwestie kantelen? Wat betekent dat? 'Draai de zaak eens om' – ja, daar kan ik wat mee. Maar een probleem kantelen, wat gebeurt er dan?

Enfin. Nog één.

De nieuwe Denker des Vaderlands, filosofe Marli Huijer, is een voorstander van 'tussendenken'. Zij wil "denken tussen generaties, tussen sociale klassen, tussen man en vrouw. Dit sluit aan bij mijn feminisme."

Denken tussen generaties. Denken tussen sociale klassen. Hoe ik het ook wentel of kantel, ik begrijp niet wat zij bedoelt. Mooie boel: heb je een nationale wijsgeer, komt er wartaal uit.

'Tussen', 'om', 'een box', 'kantelen' ... ik geef het op.

Of nee, ik weet het. We zijn aan het verhuizen!

Pas op voor je vingers.

JAN KUITENBROUWER

Vraag en antwoord

Nadrukteken

? Als je een woord wilt benadrukken, welk teken moet je daar dan voor gebruiken?

Illustratie: Matthijs Sluiter

! Als nadrukteken of klemtoonteken wordt het accent aigu gebruikt (het teken ´ dus). Op een lettergreep met één klinker komt één nadrukteken: *wél, nóg, lópen, nú*; op een lettergreep met twee of meer klinkers komen er twee: *méér, niét, éeuwen*.

Dit is in 1995 vastgelegd in de officiële spellingregels. Voor die tijd werd op korte klinkers een accent grave gebruikt: *wèl, gâf*, en op lange klinkers een accent aigu: *déze, práten*. In de praktijk bleek deze regel echter niet altijd goed toepasbaar, omdat het onderscheid tussen korte en lange klinkers niet zo vanzelfsprekend is als het lijkt. Zo is

de *oe* in *boek* kort en die in *boer* lang; de *oo* in *groot* korter dan die in *voor*; de *o* in *grote* en *nog* is kort en die in *voren* weer lang; de *ie* in *wie* kort, in *wier* lang, in *zwierf* kort en in *zwiert* weer lang. De redactie van *Onze Taal* had overigens in 1989 al besloten alleen nog maar het accent aigu als nadrukteken te gebruiken, omdat de oude regels “in de praktijk, ook de praktijk van goedwillende, ervaren taalgebruikers, lastig leerbaar en toepasbaar (bleken)”.

Voor de duidelijkheid: het accent grave is niet afgeschaft. Het wordt nog steeds gebruikt als uitspraakteken op de *e* in woorden als *crème, volière* en *blèren*, om aan te geven dat het hier om de klank *è* gaat en niet om de klank *ee*. Het accent aigu kan ook nog steeds als uitspraakteken fungeren op de *e*, bijvoorbeeld in *café* en *logé*. Op deze manier zijn de woorden *hè* en *hé* op papier van elkaar te onderscheiden.

Op hoofdletters mogen ook accenten komen: ‘Als je het doet, meld het dan even’, ‘Óude kaas lust ik niet.’ Een uitzondering is het woord *één* aan het begin van een zin; het eerste accent op *één* vervalt daarbij: ‘Eén zwaluw maakt nog geen zomer.’

Bijzondere gevallen

Niet alle woorden zijn volgens de hierboven genoemde regel te benadrukken. Enkele lastige gevallen:

- op de *ij* mogen twee nadruktekens staan, maar met de meeste tekstverwerkers kan geen *j* met accent gemaakt worden; daarom is zowel *blijven* als *blijven* juist;
- er kan geen nadrukteken komen op een klinker met een umlaut, trema of accent, zoals in *föhn, beïnvloed* en *café*;
- er kan geen nadrukteken komen in afkortingen, zoals *m.u.v.*;
- op een woord als *niveau* mogen maar twee nadruktekens staan: *nivéáu*, maar omdat de *eau* één klank weergeeft, zou *nivéáu* eigenlijk logischer zijn.

Om woorden waarop een nadrukteken niet mogelijk is toch te benadrukken, zal er een alternatieve oplossing gezocht moeten worden. Afhankelijk van de te volgen huisstijl en de redactionele keuzes kan er in dat geval eventueel voor gecursiveerde, onderstreepte of vette letters gekozen worden.

LETTERLIJK EN FIGUURLIJK

Het vege lijf redden

? Waar komt de uitdrukking *het vege lijf redden* vandaan?

! *Het vege lijf redden* betekent ‘ternauwernood ontkomen aan een hachelijke situatie, jezelf op het nippertje in veiligheid brengen’. *Veeg* is hierin een oud bijvoeglijk naamwoord dat ‘gedoemd om te sterven, ten dode opgeschreven’ betekent: *het vege lijf redden* is dus ‘het in doodsgevaar verkerende lichaam redden’.

Oorspronkelijk werd dit gezegd als je de dood als het ware in de ogen keek, bijvoorbeeld op het slagveld, maar nog nét kon ontkomen. Tegenwoordig kan het ook in heel andere contexten gebruikt worden: “NEC redt in slotminuten tegen Ajax het vege lijf”, luidde vorig jaar een krantenkop boven een stuk over een voetbalwedstrijd waarmee NEC op het nippertje degradatie uit de eredivisie leek te hebben voorkomen.

Het woord *veeg* had ook de betekenis ‘de ondergang nabij’, zoals in “Daar (...) is de vrede veegh” (een citaat uit 1626): ‘Daar zal de vrede gauw voorbij zijn’. Hieruit ontstond de betekenis ‘onheilspellend’, en die komt voor in de uitdrukking *een veeg teken*: ‘een onheilspellend teken, een slecht voorteken’. In de verte is *veeg* verwant met *vete*; de oudste betekenis is waarschijnlijk ‘vijandig’.

AD, 3 mei 2014.

Pool/poule

? Is het ‘We maken gebruik van een vaste pool van freelancers’ of ‘We maken gebruik van een vaste poule van freelancers’?

! In deze betekenis is *pool* het juiste woord. Dit Engelse leenwoord betekent onder meer ‘gemeenschappelijk fonds’, ‘verzameling gemeenschappelijk te gebruiken spullen, depot’ en ‘groep mensen die kunnen worden ingezet’.

Ook in bijvoorbeeld *banenpool* en *havenpool* betekent *pool* ‘groep mensen die waar nodig ingezet kunnen worden’.

Poule komt vooral in de sportwereld voor: het is een groep deelnemers of ploegen die bij elkaar zijn ingedeeld om tegen elkaar te strijden. Bekend is het systeem van de poules bij het EK en het WK voetbal. Verwarrend is dat eveneens het woord *voetbalpool* bestaat; *pool* betekent namelijk ook ‘gokstelsel’.

Schafte/schafte

? Wat is juist: 'Ik moest eten wat de pot schafte' of 'Ik moest eten wat de pot schafte'?

! Juist is *schafte*, met één *t*. In de uitdrukking *eten wat de pot schaft* is *schaft* een vorm van het werkwoord *schaffen*, niet van *schaften*. Het woord *schaffen* betekent onder meer 'tot stand brengen' en 'bezorgen, verstrekken' (het woord *verschaffen* is ervan afgeleid), en hier specifiek 'opdiepen' of 'bevatten'. De verleden tijd van *schaffen* is *schafte*. Een oude variant van de uitdrukking is overigens *eten wat de kok schaft*.

De gedachte aan *schaften - schafte* is niet vreemd: *schaften* betekent 'eten', en het gaat bij deze uitdrukking nu eenmaal om eten. Maar alleen een persoon zélf kan *schaften*, en niet de pot die op tafel staat.

Rader?

? Ik hoorde laatst iemand zeggen: 'Ik ben slechts een rader in het geheel.' Volgens mij klopt daar iets niet, maar ik kan er niet precies de vinger op leggen.

! Het woord *rader* is hier inderdaad niet juist. *Rader* staat wel: het kan bijvoorbeeld 'raadgever' of 'iemand die een raadsel oplost' betekenen. Maar dat is hier niet bedoeld.

Foto: 123RF

Een rad. Of een 'rader'?

De spreker heeft ongetwijfeld de uitdrukking *een radertje in het geheel zijn* ('slechts een van de velen zijn') voor ogen gehad, en wilde om een of andere reden de verkleinvorm vermijden. Alleen is *radertje* niet de verkleinvorm van *rader*, maar van *rad* in de betekenis 'wiel' (als onderdeel van een machine of werktuig). Omdat *-ertje* zo'n uitzonderlijke verkleiningsuitgang is, is het niet vreemd dat *radertje* met *rader* wordt geassocieerd.

Voor wie de verkleinvorm wil vermijden, is er niet echt een alternatief. De niet-verkleinde vorm *rad* – 'Ik ben slechts een rad in het geheel' – past ook niet goed in de uitdrukking.

Woonachtig

? Je hoort weleens dat iemand 'woonachtig is in Utrecht'. Ik vind *woonachtig* altijd maar een raar woord. Waar komt het vandaan, en hoe kun je het gebruiken?

! *Woonachtig* is een tamelijk formeel woord, dat 'wonend' betekent. Vaak is het te vervangen door een vorm

van *wonen*: in plaats van 'De verdachte is woonachtig te Utrecht' kun je zeggen 'De verdachte woont in Utrecht', en in plaats van 'De in Utrecht woonachtige verdachte is gevlucht' kun je zeggen 'De in Utrecht wonende verdachte is gevlucht.'

Het woord komt al zeker acht eeuwen voor in het Nederlands. Het achtervoegsel *-achtig* betekent vaak 'lijkend op', zoals in *woestijnachtig* en *melkachtig*, maar kan ook andere betekenissen hebben. In het geval van *woonachtig* is het een verbastering van *-haftig*, dat verwant is met *hebben* en zoveel betekent als 'hebbende, houdende'; en *woon* is hier een zelfstandig naamwoord met de betekenis 'woonplaats, verblijfplaats'. *Woonachtig* betekent dus van oorsprong vrij letterlijk 'woonplaats hebbende, verblijfplaats houdende'. Datzelfde *-achtig* komt voor in onder meer *bergachtig* en *rotsachtig*: 'veel bergen/rotsen bevattend'.

TAALTRAININGEN

In het najaar geven we weer enkele taaltrainingen. Er zijn op dit moment trainingen gepland in Amsterdam op dinsdag 10 november (opfrustraining), donderdag 19 november (korte training spelling) en zaterdag 21 november (complete training spelling). Leden van Onze Taal kunnen met korting deelnemen. Meer informatie vindt u op www.onzetaal.nl/taaltrainingen en op www.onzetaalwebwinkel.nl/taaltrainingen.

MEER TAALADVIES?

Direct antwoord op een taalvraag? De Taaladviesdienst is elke werkdag van 09.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon). Op onze website worden bovendien zo'n 2000 taalkwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Test

A. Test uw spellingkennis

1. a. apfelströdel
b. apfelstrüdel
c. apfelstrudel
2. a. corryfee
b. coryfé
c. coryfee
3. a. puppies
b. puppys
c. puppy's

B. Vergroot uw woordenschat

1. *decade*
a. ondergang
b. periode van tien dagen
c. geestelijk lege gecultiveerdheid
2. *kardinaal*
a. doorslaggevend
b. purper
c. voornaamste
3. *sequoia*
a. eiwitrijke graansoort
b. hoge naaldboom
c. virtuoze muzieksolo

C. Zoek de fouten

1. Hunner inziens verweilde de documentairemaker veel te lang bij het ontluisterde zedeverval van de high society.
2. Hoewel het op weinig flatteuse wijze tekijkzeten van de nouveauriches en andere miljonnairs op allerlei beau monde-feestjes geheid goed is voor de kijkcijfers, kwam het hun inmiddels al te bekend voor.

D. Extra

Is dit fabeldier een centaur, feniks, griffioen of harpij?

De antwoorden vindt u op bladzijde 137 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

250(-)ml(-)fles Een korte aanduiding voor een fles met een inhoud van 250 milliliter is *250ml-fles*.
>> www.onzetaal.nl/250ml

Cake + je Het verkleinwoord van *cake* is *cakeje*.
>> www.onzetaal.nl/cakeje

Persoonsvorm bij percentage Na een percentage als onderwerp volgt meestal een enkelvoudige persoonsvorm: '80% van de mensen kwam met de auto.'
>> www.onzetaal.nl/procent

Constructies als *hun hebben* en *het meisje* die zorgen voor veel ergernis. Taalwetenschapper prof. dr. Helen de Hoop onderzocht deze ‘normschendingen’, en vooral ook de emoties die ze oproepen. Met volle medewerking van *Onze Taal*-lezers.

JAN ERIK GREZEL

Onze Taal-lezers in de MRI-scanner

Hoe reageren je hersenen op grove taalfouten?

“**H**et liep meteen storm. We kregen op onze oproep in het novembernummer van *Onze Taal* binnen een paar dagen zo’n vierhonderd aanmeldingen. Degenen die uiteindelijk meededen aan het experiment, waren heel behulpzaam en enthousiast. Ideale proefpersonen.” Helen de Hoop, hoogleraar theoretische taalkunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen, en haar masterstudent Ferdy Hubers zijn vol lof over de lezers van *Onze Taal* die zich afgelopen najaar aanmeldden voor een onderzoek naar taal en emotie. De Nijmeegse onderzoekers keken hoe ‘taalliefhebbers’ constructies als *hun hebben* en *groter als* in de hersenen verwerken. Ze wierven proefpersonen onder andere via een advertentie in dit tijdschrift.

Hubers en De Hoop wilden nagaan welke emoties veelvoorkomende ‘fouten’ oproepen bij taalliefhebbers. Hubers, die het onderzoek als afstudeeropdracht uitvoerde: “In de advertentie hebben we uitdrukkelijk gevraagd naar mensen met een ‘uitstekende taalbeheersing’. Ze moesten van tevoren een

taalttest doen en aangeven aan welke taalfouten ze zich ergeren.”

Emoties

Sinds jaar en dag is ‘Taalgernissen’ een vaste rubriek in *Onze Taal*. Sommige abonnees storen zich zó sterk aan overtredingen van de taalregels dat zij in de pen klimmen. De Taaladviesdienst van *Onze Taal* raadt dan ook af om bepaalde varianten te gebruiken. Over *hun* als onderwerp: “Veel mensen vinden een zin als ‘Hun hebben dat gedaan’ verschrikkelijk, niet alleen in de schrijftaal, maar ook in de spreektaal. Het is daarom het best het gebruik van *hun* als onderwerp te vermijden, en *zij* of *ze* te gebruiken.”

Voor taalkundigen zijn zulke varianten juist interessant. De Hoop: “De meeste mensen keuren dat *hun* af. Toch hoor je het steeds vaker, in alle lagen van de bevolking. Nieuw is het overigens niet; de vorm dook al meer dan een eeuw geleden op. Mensen begrijpen een zin als ‘Hun staan hier op de bus te wachten’ perfect. Daar komt bij dat heel wat mensen *hun* als onderwerp gebruiken zonder het te beseffen.

Als ze erop betrapt worden, voelen ze schaamte. Of ze ontkennen glashard dat ze het gezegd hebben. Er spelen allerlei emoties bij dat *hun*.”

Voor de duidelijkheid even wat schoolgrammatica. *Hun* gebruik je voor het meervoud derde persoon in twee gevallen, namelijk als bezittelijk voornaamwoord (‘Dat zijn hun kinderen’), en als persoonlijk voornaamwoord: ‘We vragen hun een kleine bijdrage’, waarbij *hun* meewerkend voorwerp is. Het gewraakte *hun* in *hun hebben* is een persoonlijk voornaamwoord in de functie van onderwerp. ‘Mag niet’, zeggen de voorschriften. Maar kan wel, want we doen het steeds meer.

Levende wezens

Hoe valt de opmars te verklaren van iets wat de meeste mensen fout vinden? De Hoop: “Het bijzondere is dat het persoonlijk voornaamwoord *hun* altijd naar levende wezens verwijst. In ‘Wat maken hun een lawaai’ kan het bijvoorbeeld niet over machines gaan. Die intuïtie hebben alle sprekers van het Nederlands, ook degenen die zelf geen *hun* als onderwerp gebruiken.” Dit *hun* vervult blijkbaar een functie. Vanwaar dan het verzet? Is de weerzin tegen *hun* als onderwerp wel een taalkwestie? Waar komen de emoties rond zulke fouten, waaronder ook *groter als*, nu eigenlijk vandaan?

Voor De Hoop en Hubers zijn zulke vragen de aanzet om te onderzoeken wat ‘grammaticale-normschendingen’ – zoals zij het neutraal noemen – in ons brein teweegbrengen. Dat doen zij in het besef dat mensen uitgesproken oordelen hebben over taal die een beetje afwijkt van hun eigen taalgebruik. De Hoop: “We ergeren ons van nature allemaal aan taal die anders is dan wat we gewend zijn of geleerd hebben. De mensen uit het andere dorp praten raar, ouderen vinden dat jongeren slecht Nederlands spreken. Maar de ene taal is niet beter dan de andere. ‘Plat’ of ‘bekakt’ bijvoorbeeld zijn oordelen die niets met taal te maken hebben. Je hoort nu eenmaal bij een bepaalde taalgemeenschap en je bent gehecht aan de taal van jouw gemeenschap. Iedereen die het anders doet, hoort daar niet bij.”

Dat kan leiden tot veroordeling en uitsluiting. “Hier in Nijmegen zijn veel Brabantse studenten. Daardoor is een Brabantse tongval zo’n beetje de norm. Als Groninger val je dan uit de toon. Laatst

Misschien is de afkeer van taalafwijkingen meer een sociaal fenomeen dan iets taligs.

hoorde ik een student over twee Groningse groepsleden zeggen: ‘Die kan ik toch echt niet serieus nemen.’ Alleen vanwege het accent! Dat is toch verschrikkelijk?”

Taalhooligans

Tegen de achtergrond van zulke veroordelingen is het volgens De Hoop interessant om te kijken naar constructies die afwijken van de norm en toch veel

voorkomen. Dat zijn er overigens niet veel. Met enige moeite vonden de onderzoekers er vijf: *hun* als onderwerp, de verwisseling van *hen* en *hun*, het gebruik van *die* in plaats van *dat* als betrekkelijk voornaamwoord (‘Het boek die ik lees’), het overbekende *als* in plaats van *dan* bij een vergrotende trap, en *mij* in plaats van *ik* in bijvoorbeeld ‘Zij is ouder dan mij.’

Hubers: “We hebben gekeken of bij het lezen van een zinnetje als ‘Wat maken hun een vreselijk lawaai’ in de hersenen van taalliefhebbers hetzelfde gebeurt als wanneer ze geconfronteerd worden met ‘echt ongrammaticale’ zinnetjes als ‘Wat maken hem een vreselijk lawaai.’ Of reageren de hersenen dan net zoals bij de ‘goede’ zin ‘Wat maken zij een vreselijk lawaai’? Dat kun je op een MRI-scan zien. Die brengt in beeld waar de activiteit plaatsvindt. En om vast te stellen wat voor emotie erbij betrokken is, hebben we gekeken naar twee aparte hersengebieden die actief worden bij respectievelijk ‘basale’ emoties, zoals afkeer, en bij specifiek ongewenst gedrag, zoals ‘voordringen bij de kassa’. Reageren dié gebieden misschien ook bij grammaticale-normschendingen?”

Proefpersonen kregen dus niet alleen zinnetjes met of zonder ‘fouten’ voorgeschoteld. Hubers keek ook hoe hun hersenen reageerden op gezichten die bijvoorbeeld weerzin uitdrukten, én op beschrijvingen van ‘asociaal gedrag’. Het idee is duidelijk: misschien is de afkeer van de onderzochte taalafwijkingen meer een sociaal fenomeen dan iets taligs: ‘wij die weten hoe het hoort’ tegenover ‘zij die zich als taalhooligans gedragen’.

Hubers: “Voor het onderzoek hadden we natuurlijk mensen nodig die bijvoorbeeld *hun hebben* of *het koekje die* sterk afkeuren. Zo kwamen we bij *Onze Taal* terecht.”

Hinderlijk

Bij een eerste werving vielen vijftigplussers af. Hubers: “We hebben voor mensen tussen de dertig en vijftig gekozen omdat er bij ouderen wat leeftijds-effecten optreden bij hersenonderzoek. En onder jongeren speelt de kwestie van normoverschrijding minder, dachten we op voorhand. We vroegen van proefpersonen ook een ‘uitstekende taalbeheersing’. Die wilden wij nog wel zelf vaststellen.”

“Mensen kregen dus een taalttest. Ze moesten zinnen beoordelen als ‘De buurvrouw kan geen Engels’ en ‘Gisteren fietsten hun naar de supermarkt’, in totaal veertig zinnen. Twintig zinnen waren juist, zoals ‘De media hebben dat goed opgepakt.’ Er waren tien zinnen met een spelfout en tien die niet voldeden aan wat de grammaticale norm voorschrijft.” Ook moesten de proefpersonen hun instemming of afkeuring aangeven bij een paar stellingen, zoals ‘Ik vind het belangrijk dat mensen verzorgd Nederlands spreken.’ Tot slot was er nog een open vraag: ‘Welke taalfouten vindt u vooral hinderlijk?’ De Hoop: “Eén deelnemer scoorde heel hoog op het onderdeel ‘taalbeheersing’, maar veel te laag op ‘ergernis’. Hij was dus niet geschikt voor dit onderzoek.”

Ook vielen mensen af om medisch-praktische redenen: hartproblemen, piercings, linkshandigheid

Helen de Hoop en Ferdy Hubers lieten proefpersonen in de MRI-scanner allerlei zinnen horen.

Foto: Richard Bank

(bij linkshandigen spelen hersenactiviteiten zich niet in precies dezelfde gebieden af als bij rechtshandigen). En wie last heeft van claustrofobie laat zich voor geen goud in een scanner schuiven. Hubers: “Proefpersonen moeten drie keer een kwartier doodstil blijven liggen.” Uiteindelijk bleven er ruim dertig mensen over.

Grammaticale-normschendingen zijn voor de proefpersonen niet acceptabel, maar wel goed te begrijpen.

Onder begeleiding van dr. Tineke Snijders, expert in hersenonderzoek naar taal, doorliep Hubers het hele traject van het onderzoek, dat uitmondde in zijn scriptie, getiteld *Mind your grammar!*

Ophef in *De wereld draait door*

Zelden kwam de emotie die taal oproept, zo fraai in beeld als tijdens een discussie enkele jaren geleden in *De wereld draait door*. Daarbij ging het om de vraag of de overheid – naast spellingregels – ook regels voor grammaticale correctheid moet voorschrijven. Prof. dr. Helen de Hoop trok voor de camera fel van leer tegen toenmalig minister van Onderwijs Ronald Plasterk, die *hun hebben* wilde verbieden. Dan zou van overheidswege worden gedecreteerd wat grammaticaal wel en niet door de beugel kan. De Hoop: “Dit is zó’n blamage.” Hier stonden twee werelden tegenover elkaar.

De Hoop is als taalkundige geïnteresseerd in wat er aan onze taal verandert en hoe dat komt. De minister heeft te maken met taalnormen: “Kinderen op school moeten leren hoe het hoort en nieuwe Nederlanders willen weten wat correct is.” De Hoop is van oordeel dat bij veranderingen in ons taalgebruik – die van nature vanuit de taalgemeenschap ontstaan – voorschriften zinloos zijn. “Een voorschrift is willekeurig. Een van de gevolgen is hypercorrectie. Omdat mensen geleerd hebben dat het *meer dan* is, denken ze dat ook *twee keer zo veel dan* goed is. Grammaticaal is dat laatste een vergelijking die *als* vereist, maar de betekenis is ‘meer’. Van daar *dan*. Het klinkt ook best wel goed eigenlijk.”

Jammer

Uit de resultaten komt naar voren dat er geen specifiek hersengebied is dat alleen geactiveerd wordt bij grammaticale-normschendingen. Hubers: “Zinnetjes met zulke ‘fouten’ vormen volgens dit onderzoek een tussencategorie. Ze zijn niet ‘écht ongrammaticaal’, maar ook niet ‘écht grammaticaal’. De manier waarop ze in de hersenen verwerkt worden, laat ‘overlap’ zien met zowel grammaticale als ongrammaticale zinnen.” Daaruit valt af te leiden: zinnen met grammaticale-normschendingen zijn voor deze proefpersonen niet acceptabel, maar wel goed te begrijpen.

“We hebben verder niet kunnen vaststellen dat constructies als *hun hebben* eenzelfde soort emotie oproepen als asociaal gedrag of een gezicht dat bijvoorbeeld afkeuring uitdrukt. Wel hebben zinnetjes die asociaal gedrag beschrijven, zoals ‘De reiziger praat hardop in de stiltecoupé’, een specifiek effect in ons brein. Dat laat zien dat er een sociale norm wordt overtreden. Maar een verband met de overtreding van de grammaticale norm is niet vastgesteld.”

De Hoop: “Het is jammer dat we de emotie niet goed zichtbaar hebben kunnen maken. Dat kan aan de experimentele situatie liggen. Die is heel onnatuurlijk. Mensen weten ook dat ze aan een taal-experiment meedoen. Bovendien hebben we de reactie op ongewenst gedrag alleen indirect via beschrijvingen kunnen oproepen. Maar dat we de emotie niet hebben gevonden, wil niet zeggen dat die er niet is. We merken dagelijks dat die er wél is.”

En, zoals gezegd, bij iedereen, dus ook bij de onderzoekers zelf. Over welk taalgebruik van anderen kunnen zij zich nog opwinden? Hubers: “Door dit werk ben ik erg op *hun* gaan letten. Ik verbaas me vooral over de angst bij mensen om *hun* te gebruiken in bijvoorbeeld ‘Ik geef hun een boek.’” De Hoop: “Zelf kan het mij niet schelen of mensen *hen*, *hun* of *ze* gebruiken. Maar in kranten die de regels zeggen te volgen, wordt vrijwel standaard *hun* vervangen door *hen*. Dus lees ik voortdurend ‘hen beloven’, ‘hen verwijten’, ‘hen iets vertellen’. Dan denk ik: als je je zonodig aan de voorschriften wilt houden, doe het dan goed.” <

Bij actuele gebeurtenissen duikt soms een metafoor op die ook snel weer verdwijnt. Over je eigen schaduw heen springen was er zo een. Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Lege cockpit

De bankencrisis is bijna alleen in metaforische termen te omschrijven. Insiders schuwen daarbij de overdrijving niet: een grote bankencrisis is een ‘armageddon’ of een ‘financial meltdown’. Het economische systeem en de complexe derivaten zijn zó ingewikkeld dat we wanhopig zoeken naar een aansprekend beeld. Joris Luyendijk lijkt er een gevonden te hebben: de lege cockpit.

Je zit in een vliegtuig, je kijkt uit het raampje en je ziet ineens een steekvlam uit de motor komen. Als je de gezagvoerder wilt waarschuwen, blijkt die er niet te zijn: de cockpit is leeg. Zo opent Joris Luyendijk zijn onlangs verschenen boek *Dit kan niet waar zijn*, over de bankencrisis in de Londense City. Zijn boodschap: er zit niemand achter de stuurknuppel, dus een crash is onvermijdelijk.

Het leuke van ‘cockpit’ is dat het een metafoor in een metafoor is. Een cockpit was in de zestiende eeuw een ‘ruimte of kuil voor het houden van hanengevechten’. De Engelse marine gebruikte het woord sinds de achttiende eeuw voor de ruimte voor de jongste officieren op een oorlogsschip, die ook in een soort ‘pit’ sliepen. Van de scheepvaart naar de luchtvaart is dan nog maar een kleine metaforische stap.

Een goede metafoor trekt de discussie naar zich toe. Columnist David Hollanders schrijft op de website *Follow the money* onder de kop ‘De cockpit is niet leeg’: “Er lopen bankiers, toezichhouders en lobbyisten in en uit. En politici zijn de stewards die af en toe verzoeken van passagiers overbrengen naar de cockpit en stellen dat alles goed gaat, op wat turbulentie na.” Ook in deze tegenwerping is de metafoor nog volop werkzaam: politici zijn stewards, burgers zijn passagiers, en er zit nog steeds niemand achter de stuurknuppel. Maar als we Luyendijk mogen geloven, zijn de hanengevechten gebleven.

ERIK VAN DER SPEK

Foto: Fjodor Buis

Joris Luyendijk over de bankwereld: de cockpit is leeg.

Van Aaf tot z

Kak

En van de ergste misvattingen van gebruikers van de Nederlandse taal vind ik het als ouders hun kinderen verplichten om in plaats van *shit* het woord *chips* te gebruiken. Dit uiteraard uitgesproken als ‘sjips’.

Ik bedoel, hoe erg is het als je kind het – nota bene Engelse, dus voor hemzelf onbegrijpelijke – woord *poep* gebruikt als hij een ijsje op de grond laat vallen of ergens over struikelt? Hij beledigt of verdoemt er geen enkele god mee, hij refereert ook niet aan een vorm van geslachtsgemeenschap; hij zegt gewoon een vrij schattig woord. En dat moet dan ‘sjips’ worden.

Maar recentelijk is *shit* sowieso een beetje op de achtergrond geraakt, ook bij mensen die niet van de strenge sjijschool waren, want het is nu *kak* wat er klinkt.

Volgens mij is deze nieuwe afsplitsing van *shit* begonnen in Amsterdamse acteurskringen, want daar hoorde ik zelf voor het eerst veel ‘kak!’ zeggen. Daarna is het terechtgekomen bij pubers, die aanjagers van de moderne taal, en nu begint *kak* wijdverspreid te raken.

Op de een of andere manier vind ik *kak* best heftig. *Shit* is natuurlijk *kak*, dat moet ik er meteen bij toegeven. *Shit* is heftiger dan *poep*. Het is *kak*. Dus de vertaling is adequaat.

Maar ‘kak!’ roepen als je ijsje op de grond valt, vind ik veel harder klinken dan het goeie ouwe ‘shit!’ *Kak* is Nederlands, dat helpt niet: je ziet gelijk die berg *kak* ook echt voor je. En *kak* is gezien de twee *k*'s ook letterlijk een hard woord. Harder worden woorden niet gemaakt. Ik vermoed dat mijn kippevel bij *kak* ook wel een beetje komt doordat het erg lijkt op een woord dat je in precies dezelfde omstandigheden vaak roept, namelijk: *kut*. En *kut*, hoewel ik het zelf regelmatig gebruik, is echt andere koek dan *shit*.

Volgt u het nog?

Hetzelfde heb ik trouwens met *fucking* en *fokking*. Op de een of andere manier vind ik *die fokking hond van de bakker* agressiever klinken dan *die fucking hond van de bakker*.

Nederlands – of vernederlandst, zoals bij *fokking* – komt harder aan, blijkbaar.

Toch vind ik het ook wel leuk. Er zijn natuurlijk, ook onder u, veel puristen die vinden dat de Nederlandse taal de mooiste van de wereld is, of in ieder geval de mooiste taal van Nederland, en die zullen het geroep van ‘kak!’ dus volledig moeten omarmen. Alles beter, tenslotte, dan het Engelse ‘shit!’

Zelf weet ik dat dus niet helemaal zeker.

Een ding is zeker: alles, maar dan ook alles beter dan het niet-Nederlandse, niet-Engelse ‘sjips!’

AAF BRANDT CORSTIUS

Babel in België

Schrijfster en columnist Ann De Craemer belicht op gezette tijden vanuit Vlaanderen allerlei taalkwesties.

Slecht nieuws voor het Nederlands in België: de Waalse, Franstalige jeugd kiest steeds minder voor Nederlands als tweede taal op school. Volgens cijfers die begin maart werden bekendgemaakt, kiest nog maar 40 procent in de eerste twee jaar van het middelbaar onderwijs voor Nederlands. In 2010 was dat bijna 48 procent. Het Engels wint aan terrein bij de keuze als tweede taal, met 57 procent in 2014 tegenover 49 procent in 2010.

België is een tweetalig land – maar dan vooral in theorie, zo blijkt dus. Sinds 2004 is Frans als tweede taal in Vlaanderen verplicht vanaf het vijfde jaar lager onderwijs, al boden voordien bijna alle Vlaamse scholen Frans aan. Zo kreeg ik zelf als elfjarige al in 1992 mijn eerste Franse les.

Kafkaëske toestanden? Welkom in Absurdistan.

In de Franse Gemeenschap van België liggen de zaken anders – en ingewikkelder: daar is het aanleren van een tweede taal verplicht vanaf het vijfde leerjaar van het lager onderwijs in het Waals Gewest, en vanaf het derde leerjaar in het Brussels Gewest. In Brussel zijn leerlingen verplicht Nederlands als eerste vreemde taal te volgen, maar op de lagere scholen in Wallonië is de keuze

Foto: Wilbert van Woensel

vrij tussen Nederlands, Engels en Duits. Bovendien ligt het aantal lessen Nederlands in Brussel ook een pak hoger dan in Wallonië, waar het om slechts twee uur per week gaat.

Arrogantie

Kafkaëske toestanden? Welkom in Absurdistan, ook België genaamd. Het zijn niet de Waalse leerlingen zelf die ik met de vinger wil wijzen: omdat Engels nu eenmaal een wereldtaal is, kan ik best begrijpen dat ze dat verkiezen boven Nederlands. In Vlaanderen leert sinds de talenbeleidsnota uit 2007 van voormalig minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke niet alleen iedere Vlaamse leerling de tweede landstaal, Frans, maar móét elke leerling ook een derde taal krijgen. Zo zou het ook in Wallonië moeten zijn. Nee, ik ben, voor alle duidelijkheid, geen flamingant, maar zeker in een tijd waarin Vlaanderen economisch de sterkste regio van België is, zouden Waalse scholieren er alle belang bij hebben om verplicht de taal van de andere landshelft te leren. Maar omdat onderwijs in België geen federale bevoegdheid is, beslist het Waals Gewest zelf wat er met het Nederlandse taalonderwijs gebeurt. Verplichte lessen Nederlands zijn daarbij duidelijk geen prioriteit. Is het omdat men ervan uitgaat dat Vlamingen nu eenmaal toch Frans leren, en de communicatie dus simpelweg

in die taal kan gebeuren? Als dat het geval is, getuigt die houding van arrogantie en kortzichtigheid.

Arbeidsmarkt

Het gebekvecht tussen Vlaanderen en Wallonië is vaak van politieke aard en speelt zich dikwijls boven de hoofden van de gewone burger af. Maar er is zeker één probleem dat ik zelf als reëel ervaar, en dat is het te kleine aantal situaties waarbij ik mijn eigen taal kan spreken wanneer ik in Brussel of Wallonië ben. Ik heb drie jaar in Brussel gewoond. Daar heb ik ervaren dat de echte Brusselaars, zoals hierboven aangehaald, wel degelijk Nederlands kennen, maar er leven in de Belgische hoofdstad ook veel Franstaligen die uit Wallonië afkomstig zijn. Wanneer zij me in een winkel of café te woord moesten staan, schakelde ik na het horen van een paar onverstaanbare woorden Nederlands meestal zelf over op het Frans.

Door van Nederlands geen verplicht vak in het middelbaar onderwijs te maken, toont Wallonië niet alleen een totaal gebrek aan federale loyaliteit, maar blijft het ook in gebreke tegenover zijn scholieren. Wie in België de taal van de andere gemeenschap gebrekkig beheerst, krijgt later hoe dan ook problemen op de arbeidsmarkt. Wanneer zal men dat bezuiden de taalgrens eindelijk eens beseffen? <

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: J.A.F. Guldie, A. Heijn, L.J. van der Kant, H. Kranenburg, V. Laterveer, K.H. Ouwkerk, F. Paes-van Keulen, W.A.C. Reijs-van Gool, H. Vlap en M. Wagenfeld.

Op tv, op straat,
online – overall
hoor en lees je
weer net iets
andere talen en
taaltjes. Guus
Middag staat
er maandelijks
bij stil.

Nijlande

Op de poëziekalender las ik een gedicht van een mij onbekende dichter, Erik Hartevelde. Het ging over twee jonge jongens die hun moeder hebben verloren en nu samen door het dorp moeten om haar dood aan te zeggen. Ze zien ertegen op, natuurlijk. De ene broer vermant zich en zegt dat hij het woord wel zal doen. Maar als ze bij het eerste huis zijn, valt hij stil en neemt de andere broer, door wiens ogen wij dit droevige tafereel zien, dan maar het woord. Zo gaan ze langs alle deuren van het dorp.

AANZEGGEN

Wij lopen zwijgend over straat.
Ik doe het woord wel, zegt mijn
broer
en rammelt aan de keukendeur.

Vrouw Bonder staat in tegen-
licht,
mijn broer kijkt naar beneden.
Wij hebben slecht bericht, zeg
ik,
ons mam is overleden.

De tegels zijn van Heugafelt,
een hond blaft bij de baander.
Als ik het vijftig keer verteld
heb
is ons mam een ander.

Ik weet niet goed hoe ik het einde moet begrijpen. Nadat ze alle huizen afgelopen zijn, en hetzelfde treurige verhaal vijftig keer hebben verteld, “is ons mam een ander” geworden, vertelt de kleine jongen. Misschien is zijn overleden moeder door het aanzeg-ritueel al op enige afstand komen te staan, in zekere zin al ‘een ander’ geworden – een eerste begin van rouwverwerking. Of is het allemaal veel schrijnender? Spreekt hier een nog steeds diepbedroefd jongetje, dat bij elke keer aanzeggen juist het gevoel heeft gekregen zijn moeder nog weer eens extra kwijt te raken? Is zij daarvoor, nog meer dan zij dat toch al was, ‘een ander’ geworden?

Cultus

Er was nog iets in het gedicht dat mij trof. Ik, Saks van geboorte, kreeg sterk de indruk dat het hier om een Saksisch gedicht ging. Eerst al eens door die cultus van het aanzeggen: zo deden ze dat vroeger, in de kleine dorpen en boerenbuurtschappen, in het oosten en het noorden – en misschien nog steeds wel. En dan door het woordgebruik: het lidwoordloze “Vrouw Bonder”, het lidwoordloze “Wij hebben slecht bericht” en het woord “baander”, de verkorting van *baanderdeur*, de gewestelijke naam voor de hoge en brede schuurdeur waar een volle hooiwagen doorheen kan.

Met die ‘baander’ in het achterhoofd werd het moeilijk om het slotwoord van het gedicht niet vanzelf te rekken tot een veel beter rijmend, en ook meteen veel Saksischer klinkend ‘áánder’. En toen ging ik ook al bijna vanzelf de slotwoorden van regel 2, “mijn broer”, versakten tot ‘mien breur’, zodat ze vol rijmden op “de keukendeur” in regel 3.

Hoe noem je zulk onzichtbaar, maar zich voor de goede verstaander toch wel opdringend rijm? Spreken wij van luchtrijm:

rijm dat een beetje in de lucht hangt. Het komt niet alleen in Saksische omgevingen voor. Van de dichter Wilfred Smit ken ik een hoogst geaffecteerd vers, ‘Rococo’, over een nuffig stel dat in rococo-stijl zijn laatste adem uitblaast: “en o bepoederde horreur, / het clavecin speelt door.” Volgens de dichter zou iedere lezer door de bekakte setting vanzelf gedwongen worden om het laatste woord, “door”, te laten rijmen op het slotwoord van de regel ervoor: ‘en o bepoederde horreur, / het clavecin speelt deur.’

Moerstaal

Erik Hartevelde is geboren in 1955 in Assen, en getogen in Nijlande en Grolloo, zag ik. Zou, dacht ik toen ik het nog eens las, dit gedicht niet gewoon een vertaling uit het Drents kunnen zijn? Dat bleek na enig zoeken inderdaad het geval. ‘Aanzeggen’ is de Nederlandse vertaling, door de dichter zelf, van zijn Nijlandese gedicht ‘Anzeggen’ uit zijn Drents-talige bundel *Hoss is dood* (1995). Daar vond ik de twee kleine jongens terug bij hun droevige gang door het dorp. En weer hoorde ik ze de mensen de dood van hun moeder aanzeggen – maar nu in hun moerstaal:

ANZEGGEN

Zwiegend loopt wij over straat.
Ik doe het woord wel – zegt
mien breur
en rammelt an de keukendeur.

Vrouw Bonder stiet in tegen-
licht,
mien breur kiekt naar bene-
den.
Wij hebt een mal bericht – zeg
ik,
oes mam is overleden.

De tegels bint van Heugafelt,
een hond blaft bij de baander.
As wij het vieftig maal vertelt
is oes mam een aander. <

Foto: Harry Cock

De Nijlandse dichter Erik Hartevelde.

De Jodenweg
in Vledderveen.

Jodenweg

‘Het klinkt als ‘Jodenweg’!’

Omstreden straatnamen met de woorden *Joden* en *smousen*

Een naam als Jodenweg kan aanstootgevend zijn. En dat geldt al helemaal voor straatnamen die een schéldwoord voor ‘Jood’ bevatten, zoals *smous*. Waarom bestaan sommige van die namen dan nog steeds?

RIEMER REINSMA

De inwoners van het dorpje Vledderveen in Drenthe moeten stomverbaasd zijn geweest toen in 1995 iemand uit hun midden opeens aanstoot bleek te nemen aan de straatnaam Jodenweg. Die naam dateerde namelijk niet van vandaag of gisteren. Hij herinnerde aan een drama dat zich in 1942 had afgespeeld.

In die tijd was op bevel van de Duitse bezetter in Vledderveen een groep Joden te werk gesteld, die er een zandweg moesten verlengen en opknappen. Ze hielden ter plaatse verblijf in een werkkamp, en werden van eten en kleren voorzien door de plaatselijke bevolking, die ook brieven in ontvangst nam en naar familieleden stuurde.

De Joden hebben het karwei niet kunnen afmaken; nog geen jaar nadat ze waren aangekomen, werden ze afgevoerd naar Westerbork, en van daaruit naar de vernietigingskampen. Maar *léts* bleef in Vledderveen toch als herinnering achter. Sinds het eind van de oorlog werd een deel van het opgeknapt weggetje in de volksmond de Jodenweg genoemd, en in 1960 werd dat ook de officiële naam.

Beatrixweg

Wat was er volgens de inwoner van Vledderveen, de gepensioneerde mr. W.Q. Klomp, dan mis met Jodenweg? Het ging hem niet om het al dan niet kwetsende woord *Joden*, wat op zichzelf best gekund zou hebben, want veel mensen praten liever over ‘Joodse mensen’ dan over ‘Joden’. Klomp vond dat de naam uitgelegd kon worden als ‘Joden weg!’, oftewel ‘Weg met de Joden!’, en stelde als nieuwe naam Jodenlaan of Jodenzandpad voor. Volgens Klomp was het beslist geen toeval dat er zo weinig straten met de naam Beatrixweg en Clausweg waren – het zou mensen eens op een verkeerde gedachte kunnen brengen.

Helemáál nieuw was de kwestie Jodenweg niet in Vledderveen. Al in 1982 had de toenmalige gemeente Vledder, waar Vledderveen destijds onder viel,

aan de Anne Frank Stichting en het Herinneringscentrum Voormalig Kamp Westerbork advies gevraagd over deze straatnaam. Blijkbaar was er ook toen al een klacht geweest, maar daarover is verder niets terug te vinden. Beide instellingen adviseerden toen de naam Jodenweg te handhaven. Het Herinneringscentrum lichtte toe: “De herinnering aan het kamp dat hier lag mag niet verloren gaan.” In 1995 besloot de gemeente Vledder dan ook vast te houden aan de bestaande naam.

Jodenbreestraat

Klomp nam met de beslissing van Vledder geen genoegen en zocht steun bij het CIDI (Centrum Informatie en Documentatie Israël). En wat bleek? Het CIDI was het geheel met Klomp eens. De naam Jodenweg was “te gevoelig. Joden zowel als niet-Joden kunnen er aanstoot aan nemen.” In 1996 nam het CIDI het stokje dan ook van Klomp over en vroeg de gemeente Vledder om een naamsverandering. Maar de gemeente hield haar poot stijf: “Vledder blijft bij de naam die al tientallen jaren bestaat.”

Ook over de Jodenbreestraat in Amsterdam werd ooit gediscussieerd. De naam van deze bekende straat, waar Rembrandt ooit gewoond heeft, dateert al uit de zeventiende eeuw, maar ondanks de toen al lange geschiedenis diende een zekere S.S. Polak in 1892 een verzoek tot naamsverandering in. Zijn redenering was nogal vaag: de naam zou “onwenselijk” zijn omdat hij niet “geschikt” was. Een vreemd argument, als je in aanmerking neemt dat er heel veel Joden in de toenmalige Jodenbreestraat woonden. De afloop van de zaak is bekend: hoewel Polak – zelf ook een Jood – steun kreeg van sommige gemeenteraadsleden, bleef de Jodenbreestraat de Jodenbreestraat.

Smoussteeg

Heeft iemand het dan weleens voor elkaar gekregen om een dergelijke straatnaam te veranderen? Jawel. De Smoussteeg in Ederveen (gemeente Ede) verdween. *Smous*? Ja, dat is een eeuwenoud scheldwoord voor een Jood. Het duurde overigens wel even voordat de straatnaamwijziging erdoorheen kwam.

Eind 1989 werd er voor het eerst geklaagd over het beledigende karakter van de Smoussteeg – destijds aanleiding voor de gemeente Ede om de mening te peilen onder de inwoners van de steeg. Toen bleek dat zij de naam niet ervoeren als anti-Joods, werd het verzoek tot naamswijziging afgewezen.

Maar daarmee was de kous niet af. In 1996 volgde een aanval op de Ederveense straatnaam door ene drs. H.R. Rombout. De aanleiding daarvoor was voor hem een radio-uitzending waarin de naam van de steeg onderwerp van discussie was geweest.

Iemand uit Ede had daarin beweerd dat *smous* in het plaatselijke dialect een bepaald soort turf kon aanduiden en dat het woord dus helemaal geen beledigende strekking had. En in hetzelfde programma had een archivaris verklaard dat “we ons niet hoeven te schamen voor onze geschiedenis”.

Vreemdelingenhaat

Rombout pakte het grondig aan. Hij stelde een verzoekschrift op om de naam te veranderen, waarin hij drie argumenten aanvoerde. Allereerst waren het antisemitisme en de vreemdelingenhaat in Nederland na de Tweede Wereldoorlog geenszins verdwenen. Ten tweede moest de gemeente volgens hem een voorbeeld stellen voor de jonge mensen van nu. En in de derde plaats diende de straatnaam respect uit te drukken voor zowel degenen die omgekomen zijn als voor de overlevenden.

De gemeente Ede nam het verzoek heel serieus en vroeg het Meertens Instituut, deskundig op het gebied van dialecten, om advies over de historische achtergrond van de naam Smoussteeg. Het instituut betoogde dat de turf-betekenis waarschijnlijk in het rijk der fabelen thuishoorde. Toch leidde ook dit er niet toe dat de raad van mening veranderde; Rombouts verzoek werd afgewezen.

Polderoplossing

Pas toen de straatnamencommissie klachten van toeristen had ontvangen, begon er echt iets te veranderen. Een ambtenaar van de dienst Burgerzaken nodigde zichzelf dit keer uit op de koffie bij de gezamenlijke bewoners van de Smoussteeg, legde het probleem nog eens vriendelijk maar indringend uit en vroeg de bewoners of ze misschien een alternatieve naam konden bedenken.

En ja, na enig nadenken kwam men met de naam Smalsteeg. Niet alleen omdat die recht deed aan de geografische werkelijkheid – de Smoussteeg was een smalle steeg – maar ook omdat Smalsteeg in klank nauwelijks van de oorspronkelijke naam verschilt. En zo eindigde het allemaal met een typische polderoplossing: een nieuwe naam, maar wél een die nauwelijks afwijkt van de oude. Als je het snel uitspreekt, hoort niemand verschil.

Zijn alle Smousstegen, Smouzenstraten en dergelijke intussen omgedoopt? Er zijn wel meer gevallen bekend inderdaad. Maar minstens één ervan is behouden gebleven, namelijk De Smaus in Heerjansdam. Misschien heeft de ongebruikelijke spelling deze naam voor de ondergang behoed. De Smaus is, naar het naambordje aldaar vermeldt, genoemd naar een stuk land dat zo heette. Verder gaat de informatie niet, maar het is niet gewaagd te veronderstellen dat dit stuk land op zijn beurt vernoemd is naar een Joodse eigenaar of gebruiker. De Smaus is dan te vergelijken met het Jeudje, een straat in Hoorn.

En verder leven de omgedoopte ‘Smouzen’-namen ook op andere manieren voort. Een Ederveens bouwbedrijf, gevestigd op Smalsteeg nummer 1, vermeldt op internet nog steeds ‘Smoussteeg 1’. Antisemitisme? Welnee, heimwee naar de vroegere, vertrouwde naam. En misschien een dosis koppigheid. <

Zo eindigde het met een typische polderoplossing: een nieuwe naam, maar wél een die nauwelijks afwijkt van de oude.

Waar houdt aanstormend taalkundetalent zich mee bezig? Sterre Leufkens en Marten van der Meulen (als blogduo bekend onder de naam Milfje Meulskens) gaan in *Onze Taal* op gezette tijden in op de jongste wetenschappelijke ontwikkelingen.

De eerste spelling in de klas

Spellingregels staan in het Groene Boekje. Wanneer daar een nieuwe versie van uitkomt (zoals in oktober gaat gebeuren), dan heeft iedereen in principe meteen toegang tot de nieuwste editie. Iedereen kan het boekje aanschaffen, en het staat zelfs gratis op internet. In de negentiende eeuw ging dat heel anders. Boeken waren zó duur dat gewone mensen ze niet konden kopen. Hoe kwamen nieuwe spellingregels dan bij de mensen terecht? En hoe onderzoek je dat? Bob Schoemaker, promovendus aan de Universiteit Leiden, legt het uit.

Bob Schoemaker onderzoekt hoe in de negentiende eeuw nieuwe spellingregels ingang vonden.

Voorlichtingsfolders

In 1804 nam de Nederlandse regering voor het eerst een officiële spelling aan, namelijk die van de hoogleraar Siegenbeek. Een jaar later werden de grammaticaregels van Weiland verplicht – een unicum, omdat de Nederlandse regering zich verder altijd alleen met spelling heeft beziggehouden. Eerder mocht men in het onderwijs nog streektaal hanteren, maar voortaan moest men de standaardspelling en -taal gebruiken en onderwijzen: *gooyen* werd

gooijen, en *een huis dat* mocht wel, maar *een huis wat* niet meer. Schoemaker maakt deel uit van een project dat onderzoekt hoe die nieuwe regels zich door Nederland verspreidden. Het project wordt uitgevoerd door historici en taalkundigen samen. “Binnen het project onderzoek ik het beleidsgedeelte”, zegt Schoemaker, die Europese geschiedenis studeerde. “Op welke manieren zorgde de regering ervoor dat de nieuwe regels in het onderwijs bekend werden? Er waren geen voorlichtingsfolders of iets dergelijks. Kunnen we toch zien wanneer de regels aansloegen?”

Schoemaker kijkt vooral naar leraren, niet naar leerlingen. “Het kostte veel tijd voordat de regels de leraren bereikten. De leerlingen kwamen pas veel later.” Maar hoe achterhaal je wat leraren tweehonderd jaar geleden aan spellingonderwijs deden? Schoemaker: “Ik heb drie grote groepen bronnen. Ik ben nu bezig met de archieven van de onderwijsinspectie. Onderwijsinspecteurs vormen een schakel tussen de overheid en de leraren. Ze schreven rapporten over wat ze zagen op scholen. In die rapporten staan ook opmerkingen over het taalgebruik.”

Straffen

Uit die opmerkingen blijkt dat de kwaliteit van de scholen op dit gebied nogal wisselend was. Zo noteert een ontevreden inspecteur: “De voorschriften waren, zoo van letters, als van spelling, de slechtste, die men in eene school kan vinden.” Er zijn ook positieve commentaren: “De zuiverheid van spelling en taalkunde wordt hier meer in acht genomen.” Of zulke opmerkingen over de nieuwe regels gaan, is niet altijd duidelijk.

Onderwijstijdschriften vormen een tweede bron voor Schoemaker. “Hierin werd gediscussieerd

over alles wat leraren bezighield. Hoe moet je straffen? Moet je het schoolbord gebruiken? Er werd ook nieuwe kennis verspreid, bijvoorbeeld over de spellingregels.” Uit die tijdschriften blijkt dat leraren heel bevlogen waren. Ze vonden goed onderwijs zó belangrijk dat ze onderwijzersgenootschappen oprichtten: groepjes leraren die bij elkaar kwamen om over deze zaken te discussiëren. “De beste leraar in een of ander vak kon daar prijzen verdienen. Die won dan bijvoorbeeld een boek over de nieuwe spelling, en zo verspreidden de regels zich weer verder.” Lijsten van schoolboeken zijn Schoemakers derde bron. “Je kunt daarop zien welke boeken een school gebruikte, en of die de nieuwe spelling volgden. Als ze dat niet deden, is de kans klein dat de spellingregels op die school bekend waren.”

Hooiberg

Het onderzoek van Schoemaker vergt veel graafwerk in archieven. Als historicus heeft hij hier ervaring mee. “Het is vaak zoeken naar een speld in een hooiberg. Je moet veel materiaal lezen, en hopen dat er iets tussen staat wat je kunt gebruiken.” De omschakeling naar taalwetenschap vindt Schoemaker geen probleem. “De terminologie heb ik me vrij snel eigen gemaakt. Het interessantst is de manier waarop taalkundigen het onderwerp benaderen. In mijn studie bestudeerden we hoe taal werd gebruikt bij natievorming. Algemeen verplichte taalregels helpen om van een land meer een eenheid te maken. In de taalwetenschap kijkt men juist hoe natievorming de taal beïnvloedt. Ik probeer die aanpakken te combineren.” <

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Johan Hos

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Dit is een vertaalprobleem dat ik ooit tegenkwam en waarvoor ik (wél) een oplossing heb gevonden. In *South Wind* van Norman Douglas, in 2012 bij Van Oorschot verschenen als *Zuidenwind*, staat: “He entered (...) a neighbouring convent of Salacian monks, (...)” Het niet-bestaande woord *Salacian* lijkt op *salacious* (‘wellustig, schunnig’) en is bijna identiek aan de naam van de bestaande religieuze orde The Salesians, die hier de Salesianen van Don Bosco heten. Die overeenkomst is natuurlijk opzettelijk, en het boek is om dit grapje al even beroemd als om het evenmin bestaande “trabulated hyperaemia of the Bivonian passage”.

Als je al een wellustige woordspeling weet te maken met Bosco of Don Bosco, introduceer je een Nederlands element dat vloekt met de Engelse context, en strand je op het feit dat de broeders van Don Bosco tegenwoordig verdacht worden van historische ontucht met hun jonge pupillen. Het onderhuidse grapje van de schrijver krijgt zo een heel andere lading.

Goed, dat scheelde mij weer onbevredigend geknutsel met *don* en *bosco*. Iedereen die ik het probleem voorlegde, wenste me sterkte. ‘Ik zal aan je denken’, was een veelgehoorde bemoediging.

Hoe hebt u het opgelost?

Het moest beginnen met *Sa...*, *Sal...* en ‘wellust, schunnigheid’ suggereren – ‘kwijlen’? Het lampje ging aan: *saliva* is Latijn voor ‘speeksel’, dus werd het: “(...) trad hij in bij de Broeders Salivatianen”.

Johan Hos (1951) vertaalde in 1976 het verhaal ‘A Perfect Day for Bananafish’ van J.D. Salinger. Via werk van onder anderen J. Baldwin, N. Douglas, R. Hughes, V. Nabokov, R. Price, Mark Twain en weer Salinger belandde hij bij zijn jongste vertaling: *Drie vroege verhalen*, wederom van Salinger (2015).

Foto: Venetia Edwards

Humor als wapen

‘Luid zingend werden de aardappelen geschild’, dat mag je van taalcritici niet zo zeggen. Waarom niet? Wel, dat zou betekenen dat de aardappelen zelf luid aan het zingen waren toen ze geschild werden. Hoezo? Nou, omdat *luid zingend* een zogeheten ‘beknopte bijzin’ is. Daar staat niet bij wie dat doet, maar je denkt er natuurlijk wel een onderwerp bij. Dat erbij gedachte onderwerp zou hetzelfde moeten zijn als het onderwerp in de hoofdzin. *De aardappelen* werden geschild, dus hier staat eigenlijk dat de aardappelen ook luid zingen.

We zien hier een krachtige didactische combinatie: een waterdichte redenering en een schending van een regel die een komisch effect oplevert. Want het beeld van zingende aardappelen die van hun schil ontdaan worden, is onweerstaanbaar komisch. Nee, natuurlijk is dat niet de bedoeling. Dus die zin moet wel fout zijn.

Maar dat klopt helemaal niet! Natuurlijk, als het zo is dat het erbij gedachte onderwerp van een beknopte bijzin altijd gelijk is aan het onderwerp van de hoofdzin, en als *luid zingend* inderdaad een beknopte bijzin is, dan zou *de aardappelen* het erbij gedachte onderwerp van *luid zingend* moeten zijn. Maar op allebei die uitgangspunten is flink wat af te dingen.

Allereerst is het erbij gedachte onderwerp van een beknopte bijzin lang niet altijd het onderwerp van de hoofdzin. In ‘Ik beloofde jou om het gras te maaien’ ben ik inderdaad degene die het gras moet maaien, maar in ‘Ik vroeg jou om het gras te maaien’ ben jij de klos. Dus daar is het erbij gedachte onderwerp van de beknopte bijzin *om het gras te maaien* juist niet het onderwerp *ik*. En in ‘Ik liep haar huilend tegemoet’ ben ik degene die huilt, maar in ‘Ik trof haar huilend aan’ is zij dat. Dus het is helemaal niet zo’n vaste regel dat het erbij gedachte onderwerp van een beknopte bijzin het onderwerp uit de hoofdzin moet zijn.

En is *luid zingend* eigenlijk wel een beknopte bijzin? Hoe zit het dan met ‘Vrolijk werden de aardappelen geschild’ of ‘Met tegenzin werden de aardappelen geschild?’ *Vrolijk* en *met tegenzin* zijn zeker geen beknopte bijzinnen. Als de aardappelschillers ‘vrolijk’ zijn, of als zij hun werk ‘met tegenzin’ doen, waarom kunnen ze dat dan ineens niet ‘luid zingend’ doen?

Ik denk dat de humor van de zingende aardappelen hier misbruikt wordt als wapen. Een voorbeeld als ‘Er werd overal luid zingend gewerkt’ maakt duidelijk dat het onderwerp van *luid zingend* best degene kan zijn die werkt.

DE TAALPROF

fotostripa.nl

Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

In deze woordsudoku moeten in elke rij, elke kolom en elk blok van drie bij drie velden negen verschillende letters worden ingevuld: A, C, E, H, I, L, P, T en U. Ook de drie extra kleurgroepen (de grote roze, blauwe en gele S, O en S) moeten aan die eis voldoen. In de blauwe groep ontstaat, tegen de klok in, een negenletterwoord dat verband houdt met SOS. In de vakjes met de cijfers 1, 2, 3 en 4 ontstaat, in die volgorde, een controlewoord van vier letters.

Deze woordsudoku is gemaakt door Folkert van der Meulen Bosma. Op zijn website www.sudoku-variations.com zijn tal van uitdagende sudokuvarianties te vinden.

De winnaar krijgt een van de drie versies van het spel Woordzoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het aprilnummer is J. van Daalen uit Apeldoorn. De oplossing was: *hulpwerkwoorden*.

Wilt u meedingen naar de maandprijs, mail dan het negenletterwoord én het controlewoord naar puzzel@onzetaal.nl, of stuur de oplossing naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel'). Uiterste inzendingdatum: 10 mei.

	L			H		E	
T	³	E		L	U		H
	A					I	
C	¹	A	T		I		L
	H					L	
P	²	C	T		A	⁴	U
	I			A		T	

© 2015 www.sudoku-variations.com

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Gekke henkie, malle pietje

“Courtois is een houten klaas, die gozer moet in de Efteling gaan staan.”

Zo omschreef René van der Gijp in het tv-praatprogramma *Voetbal International* de Belgische doelman Thibaut Courtois. Waar komt die weinig vleierende typering *houten klaas* vandaan? *Houten klaas* verwijst sinds de zeventiende eeuw naar een onhandige minnaar of – meer in het algemeen – een stijve kerel. In de negentiende eeuw offerde de volkskundige Jan ter Gouw dat de uitdrukking teruggaat op het blijspel *Jan Claaszoon of de gewaande dienstmaagd* van Thomas Asselijn uit 1683. Ter Gouw herinnerde zich ooit een oude kinderprent te hebben gezien met het onderschrift: “Jan Klaassens zit hier droog en stijf, En lacht om Saartje Jans zijn wijf.” Maar daar ligt niet de oorsprong, want *houten klaas* komt al voor in een woordenboek uit 1675.

Onze taal kent veel meer van zulke eigennamen ter typering van algemeen-menselijke eigenschappen. Een *lange lijs* is een lang, sloom persoon. *Lijs* is een verkorting van *Elisabeth*, al is er geen lange, slome vrouw bekend die zo heette en aan de basis heeft gestaan van de uitdrukking. Er zijn veel meer gevallen waarbij de naamgever onbekend is, bijvoorbeeld *gekke henkie* (waarvan we alleen weten dat de uitdrukking in 1928 voor het eerst in druk verscheen), en het oudere *piet snot* (sinds de zeventiende eeuw), *een hele piet* en *een hoge piet*. De bijnaam *malle piet* was al populair in

de achttiende eeuw in uitdrukkingen als *zo blij als malle piet* en *kijken als malle piet*, lang vóór 1968, toen acteur Piet Ekel in de tv-serie *Swiebertje* de rol van Swiebertjes beste vriend Malle Pietje op zich nam.

Ijzerenheinig

De meestgebruikte voornaam voor typering is van oudsher Jan. Ook bij *jan hagel*, *jan moedaal*, *jan met de pet*, *jan rap* en *jan lul* is geen spoor te vinden van concrete historische personen van wie de naam aan de uitdrukking is verbonden.

Hetzelfde geldt voor *ijzeren hein*. “Dries van Agt bleef ijzerenheinig het verhaaltje opdreunen, dat hij kennelijk van tevoren had ingestudeerd en waarvan hij geen millimeter afweek”, schreef het *Nieuwsblad van het Noorden* in 1979 over het onverstoorbare optreden van de toenmalige minister-president tijdens een debat. De persoonsstypering *ijzeren hein*, waarin *hein* een verkorting is van Hendrik, is sinds de negentiende eeuw in het Nederlands in omloop en lijkt zijn oorsprong in het leger te hebben; in 1884 wordt een nieuw aangestelde majoor geprezen omdat hij “bekend staat als een ijzeren hein (populair uitgedrukt) en de discipline uitmuntend weet te handhaven”.

(Holle)bolle gijs

In dezelfde Efteling waar volgens Van der Gijp Courtois thuishoort, staat sinds 1959 de bekende ‘Holle Bolle Gijs’: een afvalbak die voortdurend vraagt om “papier – hier”. In 1792 is in een kinderliedje al sprake van “de Hollebollewagen, daar [waar] de blinde Gijs op zat”. Als varianten waren vroeger “de schrokkerige Gijs” en “de hongerige Gijs” in omloop. Algemeen bekend raakte het lied bijna een eeuw later, door de *Nederlandsche baker- en kinderrijmen* van Johannes van Vloten (1871). Bij Van Vloten was het bijvoeglijk naamwoord *bolle* ook op Gijs overge-

sprongen. Van “bolle Gijs” naar het tegenwoordig overal gezongen “hollebolle Gijs” was vervolgens maar een kleine stap, want het vierlettergrepige “hollebolle” paste net als “schrokkerige” en “hongerige” prima in het metrum van het liedje.

Hollebolle gijs, intussen een gebruikelijke benaming voor een schrokop, gaat dus terug op een fictieve figuur uit een kinderliedje, niet op een historisch persoon.

Ultieme sukkel

Er zijn nog meer fictieve personages die aan de wieg hebben gestaan van een persoonsstypering. De uitdrukking *stijve piet* is in 1628 gemunt door Willem Dirckszoon Hooft, die in dat jaar een klucht onder deze titel publiceerde. Van *een brave hendrik* is de bron *De brave Hendrik*, een opvoedkundig leesboekje voor jonge kinderen van N. Anslin, uit 1810. Het begint zo: “Kent gij Hendrik niet, die altijd zoo beleefd zijnen hoed afneemt als hij voorbij gaat? Vele menschen noemen hem de brave Hendrik, omdat hij zoo gehoorzaam is, en omdat hij zich zoo vriendelijk jegens ieder gedraagt.” In 1841 publiceerde Anslin een soortgelijk leesboekje voor meisjes, maar dat was minder succesvol, en de titel *De brave Maria* is dan ook geen gevleugelde naam geworden.

Jan salie gaat terug op de hoofdpersoon van *De klucht van Jan Saly* (1622) van – alweer – Willem Dirckszoon Hooft. Zijn hedendaagse bekendheid dankt Jan Salie aan *Jan, Jannetje en hun jongste kind* van E.J. Potgieter (1841), waarin Jan Salie als “patroon aller slaapmutsen” de lamdigheid van de Nederlanders personifieert. Potgieter is ook de bedenker van de samenstelling *jansaliegeest*. De naam is afgeleid van het kruid salie, waarvan saliemelk werd getrokken: een probaat slaapmiddel, en dus het drankje bij uitstek voor de ultieme Hollandse sukkel. <

Malle Pietje (gespeeld door Piet Ekel) in de jaren zestig in de tv-serie *Swiebertje*. Rechts: Swiebertje (Joop Doderer).

Foto: Harry Pot

Landschapswwoorden

In *Dorp, stad, land* beschrijft MaartenJan Hoekstra de landschappelijke en stedelijke ontwikkeling van Nederland en Vlaanderen aan de hand van de woorden die er door de eeuwen heen voor zijn gebruikt – woorden die het landschap en de ontginning daarvan beschrijven, en de latere infrastructuur en de bebouwing. Van de woorden van de allereerste bewoners, en de leenwoorden van de Romeinen en de volken om ons heen, tot aan de termen die we te danken hebben aan de industriële revolutie en de eeuwen daarna. Geschiedenis in woorden, met uiteraard veel aandacht voor de etymologie ervan. (Atlas Contact, gelijmd, 397 blz.)

€ 24,99

NIEUW!

Snel een taal leren

Hoe leer je een taal, anders dan door regels uit je hoofd te leren en woordjes te stampen? In *De taal hacker* legt operazanger Gabriel Wyner uit hoe het ook kan: door je onder te dompelen in teksten, bijvoorbeeld, en door woorden anders te onthouden. Zie ook de rubriek 'Boeken' op blz. 142. (Maven Publishing, gelijmd, 352 blz.)

€ 19,95

NIEUW!

Vlaams

In *Typisch Vlaams* bespreken Ludo Permentier en Rik Schutz ongeveer vierduizend woorden en uitdrukkingen die in Nederland niet voorkomen maar overal in Vlaanderen te horen en te lezen zijn. Wat betekenen die woorden precies? Waar komen ze vandaan? En niet in de laatste plaats: behoren ze tot het Standaardnederlands? Welke zijn gepast in formele situaties? En waarom werden ze jarenlang afgekeurd door taalzuiveraars? (Verschijnt eind mei, bij Davidsfonds; gebonden, 500 blz.)

Speciale ledenprijs:
van € 35,- voor € 30,-

NIEUW!

Retorisch woordenboek

In het *Groot retorisch woordenboek* geven Paul Claes en Eric Hulsens een uitputtend overzicht van alle stijlfiguren – denk aan beeldspraak, inversie, herhaling of het gebruik van rijm – die je kunt gebruiken om extra de aandacht te vestigen op wat je als schrijver of spreker te melden hebt. Ze definiëren de stijlfiguren, beschrijven hoe je ze kunt toepassen en illustreren alles met voorbeelden uit diverse genres, tijdvakken en talen. (Vantilt, gebonden, 158 blz.)

Speciale ledenprijs:
van € 22,50
voor € 19,90

Ouderspreuken

“We stoken niet voor de vogels”, “Lieverkoekjes worden niet gebakken”, “Alles zal recht komen, behalve kromme benen” – reclamemaker Jaap Toorenaar verzamelde honderden van zulke ‘ouderwijsheden’ in zijn in samenwerking met Onze Taal tot stand gekomen boek *Mijn moeder zei altijd*. (Thomas Rap, gelijmd, 160 blz.)

€ 10,-

Opperlands

Opperlans! van de vorig jaar overleden Hugo Brandt Corstius is hét standaardwerk over het speelse Nederlands, vol wonderlijke woordvormen en zinnen. Taalpubliciste Liesbeth Koenen stelde er een ruime bloemlezing uit samen: *Taalgids voor Opperland*. (Rainbow, gelijmd, 287 blz.)

€ 10,-

Becanus

Bij uitgeverij Verloren verscheen onlangs onder de titel *Johannes Goropius Becanus* de definitieve biografie van deze zestien-de-eeuwse arts-taalkundige die wilde aantonen dat het Nederlands als enige taal rechtstreeks afstamde van wat er in het paradijs gesproken werd. Tegelijkertijd verscheen er een vertaling van het boek waarin hij deze theorieën ontvouwde, onder de titel *Van Adam tot Antwerpen*.

Speciale ledenprijs:
€ 25,- (*Johannes Goropius Becanus*)
€ 35,- (*Van Adam tot Antwerpen*)

Woordenboekspel

In het woordenboekspel draait het om het raden van de betekenis van moeilijke woorden. Speciaal voor dit spel is er het *Woordenboekspel*-woordenboek, dat van zo'n 3500 moeilijke en niet vaak voorkomende woorden de betekenis omschrijft. Bovendien worden de spelregels hierin uitgelegd. Het enige wat je verder nog nodig hebt voor dit leuke groepsspel is pen en papier. (MoosMedia, ingenaaid, 135 blz.)

€ 14,95

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaal.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 1,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

Dodemansbrief

Dodemansknop – dat heb ik altijd een raar woord gevonden. Een dodemansknop is geen knop waarmee je, door erop te drukken, iemand tot een dode man kan maken, bij een elektrische stoel bijvoorbeeld. Het is ook geen knop waarmee iemand die voelt dat hij op het punt staat te gaan sterven een hulpdienst kan alarmeren. Het is een knop waarmee gecontroleerd kan worden of iemand nog in leven is. Een treinmachinist bijvoorbeeld. Wat zou er niet kunnen gebeuren als een machinist een hartstilstand krijgt achter zijn tractiewiel, terwijl zijn trein op volle snelheid doordendert? Daarom hebben machinisten dodemansknoppen. Daar moeten ze om de zoveel tijd op drukken om duidelijk te maken dat ze nog in leven zijn. Doen ze dat niet, dan schakelt de trein zelf de stroomvoorziening uit, zodat hij langzaam tot stilstand komt.

In de laatste weken van zijn leven schreef de dichter Willem Wilmink (1936-2003) een paar keer een kort briefje aan zijn naaste familie, en aan zijn huisarts. Zie zijn vorig jaar verschenen *Zelfportret in brieven*. Wilminks gezondheid was slecht. Hij was bang in een toestand te belanden waarin hij niet meer aanspreekbaar zou zijn, en hij wilde niet dat zijn leven dan eindeloos gerekend zou gaan worden. Hij was bang voor ondraaglijk lijden en voor zinloos medisch handelen, en voor ziekenhuizen. Daarom schreef hij zijn briefjes toen hij nog helder van geest was. Op 7 juli 2003: “Laat mij ongeamputeerd en onbeademd en in vrede sterven, ver, ver uit de buurt van enig ziekenhuis.” Een paar dagen later, op 11 juli 2003: “Weer een kleine dodemansbrief: ik wil graag een goede kwaliteit van leven hebben en die mag ten koste gaan van de kwantiteit: nog een paar weekjes, maar zonder angst.”

Het woord *dodemansbrief* is nieuw. Het komt in geen enkel woordenboek voor en het is ook nergens op internet te vinden. Zoals de dodemansknop de knop is waarmee de machinist aangeeft niet dood te zijn, zo is de dodemansbrief de brief waarmee Wilmink aangeeft nog in leven te zijn. Maar hoelang nog? Het lijkt erop dat hij aanvoelde dat het niet lang meer kon duren. Eigenlijk is het een vrijgeleidebrief: hij vraagt om een vrijgeleide naar een kalme, waardige, veilige dood. Een verzoek aan zijn huisarts: druk, als de tijd daar is, maar op de dodemansknop – in die andere, letterlijke betekenis. Het was zijn laatste briefje. Hij overleed op 2 augustus 2003.

GUUS MIDDAG

De dichter Willem Wilmink (1936-2003).

Foto: © Maartje Geels

Jaarvergadering Onze Taal

Op maandagavond 8 juni zal de jaarvergadering over 2014 van het Genootschap Onze Taal worden gehouden. De plaats van handeling is het tuinhuis van restaurant De Haagsche Kluis, Plein 20 in Den Haag. Het Plein ligt dicht bij het centraal station (ruim vijf minuten lopen, richting Binnenhof). De vergadering begint om 19.30 uur.

In verband met de beschikbare plaatsruimte wordt de leden die de jaarvergadering willen bijwonen, vriendelijk verzocht zich aan te melden, telefonisch (070 - 356 12 20), per mail (administratie@onzetaal.nl) of schriftelijk.

AGENDA

1. Opening door de voorzitter
2. Verslag van de jaarvergadering in 2014
3. Jaarverslag 2014
4. Financieel verslag 2014
5. Bestuursamenstelling:

aftredend en niet-herkiesbaar:

- mr. drs. L. (Bert) Jongmsa

tussentijds afgetreden en niet-herkiesbaar:

- drs. L. (Leo) Voogt

aftredend en herkiesbaar:

- drs. M.A. (Margot) Scheltema

verkiesbaar:

- drs. L. (Livia) Verstegen

PAUZE

6. Rondvraag
7. Voordracht ‘Taalunie 3.0: meer waarde voor en door het Nederlands’, over het beleid van de Nederlandse Taalunie, door Geert Joris, algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie

SLUITING

Het jaarverslag 2014, het financieel verslag en de overige vergaderstukken zijn een half uur voor aanvang van de vergadering op de plaats van de jaarvergadering voor bezoekers beschikbaar. De vergaderstukken zijn vanaf 18 mei ook in te zien of op te vragen bij het secretariaat van het Genootschap Onze Taal, Raamweg 1a in Den Haag.

Alle leden zijn hiermee van harte uitgenodigd bij de jaarvergadering aanwezig te zijn. <

ANTWOORDEN TAALTEST (zie pagina 123)

A. Spelling

1. c. apfelstrudel
2. c. coryfee
3. c. puppy’s

B. Woordenschat

1. b. periode van tien dagen
2. c. voornaamste
3. b. hoge naaldboom

C. Zoek de fouten

1. *Huns inziens, verwijfde, ontluisterende, zedenverval*
2. *flatteuze, te kijk zetten, nouveaux riches, miljonairs, beau-mondefeestjes*

D. Extra

Het fabeldier, half vogel, half vrouw, is een harpij.

Subsidie taalcentrum in Indonesië gestopt

Het Erasmus Taalcentrum (ETC) krijgt met ingang van dit jaar geen subsidie meer van de Nederlandse overheid. Hierdoor staat het voortbestaan van het ETC, het belangrijkste taalcentrum voor het Nederlands in Indonesië, onder druk.

Sinds de oprichting in 1981 hebben tienduizenden Indonesiërs cursussen Nederlands gevolgd aan het ETC. Jaarlijks zijn er ongeveer 1700 cursisten, die het Nederlands bijvoorbeeld nodig hebben voor studie of werk, of die meer willen weten over hun geschiedenis. Naast het aanbieden van cursussen ondersteunt het ETC universiteiten en andere insti-

tuten waar Nederlands wordt gegeven.

In 1996 droeg de Nederlandse overheid de verantwoordelijkheid voor het ETC over aan de Nederlandse Taalunie, de beleidsorganisatie van Nederland, Vlaanderen en Suriname voor de Nederlandse taal. Vanwege bezuinigingen bij de Taalunie en het vooral Nederlandse belang van het ETC zou de verantwoordelijkheid begin dit jaar weer bij de Nederlandse overheid komen te liggen. Deze besloot echter de subsidie van 300.000 euro stop te zetten.

Het ETC werkt aan een doorstart, mogelijk in afgeslankte vorm en op commerciële basis.

Het Erasmus Taalcentrum in Jakarta.

Erasmus Taalcentrum

Vlaamse 'Heerlijk helder'-campagne afgesloten

Begin april vond de afsluiting plaats van de Vlaamse 'Heerlijk helder'-campagne. De actie, die begin januari is gelanceerd door Radio 1-presentator Jan Hautekiet in zijn programma *Hautekiet*, richtte zich tegen slecht te begrijpen voorlichting van overheidsinstellingen en bedrijven. In de slotuitzending maakte Hautekiet samen met schrijfster Ann De Craemer, voorzitter van het 'Heerlijk helder'-panel van deskundigen, de balans op.

De campagne kreeg de afgelopen maanden in België veel aandacht. Luisteraars werden opgeroepen voorbeelden van onheldere taal in te sturen, die vervolgens door een panel van deskundigen onder handen werden genomen. De respons was groot.

Er waren ook voorbeelden van hoe het wél goed was gegaan; daarvoor werd dan het 'Heerlijk helder'-kwaliteitslabel uitgereikt. Tijdens de slotuitzending was het onder meer mogelijk om te speeddaten met het panel; bezoekers konden hun eigen folders en brieven voorleggen en kregen dan te horen hoe die helderder konden.

Waarschijnlijk krijgt de campagne een vervolg.

Radiopresentator Jan Hautekiet.

Radio 1

Basisschool mag lesgeven in vreemde talen

Basisscholen mogen binnenkort een deel van hun lessen (maximaal 15 procent) in het Engels, Frans of Duits geven. Eind maart stemde de Tweede Kamer in met een wetsvoorstel van die strekking van staatssecretaris Dekker van Onderwijs.

Als de wet is ingevoerd mogen scholen een van die vreemde talen gebruiken als instructietaal tijdens bijvoorbeeld lessen gymnastiek, geschiedenis of aardrijkskunde. Op deze manier zullen kinderen beter een tweede taal leren, en daar hebben ze later voordeel van. En de Nederlandse economie ook, want als meer Nederlanders beter Engels, Frans of Duits spreken, wordt de concurrentiepositie van Nederland in het buitenland sterker.

Niet alle partijen waren gelukkig met het voorstel. De PVV vindt dat het bijdraagt aan de verdringing van de Nederlandse taal, en de SP wil eerst weten wat de gevolgen zijn voor leerlingen met leerproblemen en taalachterstanden. Bovendien vroeg de SP zich af of kinderen die op jonge leeftijd een taal leren, die op latere leeftijd daadwerkelijk beter beheersen.

Staatssecretaris Dekker antwoordde dat dit laatste in onderzoek is aangetoond, en dat een pilot die sinds een half jaar bezig is op twaalf scholen, tot nu toe positief heeft uitgepakt. "Wij merken geen negatieve effecten", zegt een leerkracht van een van deze scholen, de Haagse Schoolvereniging. "Wij gebruiken Cito als leerlingvolgsysteem. En bij de laatste toets scoorden onze kleuters ook bij het Nederlands goed."

Leo Lentz van
de Universiteit
Utrecht.

‘Negatief studieadvies bij onvoldoende taalbeheersing’

In *DUB*, het digitale universiteitsblad van de Universiteit Utrecht, meldde Leo Lentz dat eerstejaarsstudenten die het Nederlands onvoldoende beheersen, een negatief bindend studieadvies zouden moeten kunnen krijgen. Lentz is leider van een universitaire projectgroep die de taalvaardigheid van de Utrechtse studenten wil verbeteren. Dit project sluit direct aan op het advies dat de Nederlandse Taalunie onlangs aan de minister heeft aangeboden om meer werk te maken van de taalvaardigheid van studenten (zie het vorige nummer van *Onze Taal*).

Wat verstaan jullie precies onder een onvoldoende beheersing van het Nederlands?

Leo Lentz: “Studenten hebben aan het eind van hun opleiding tegenwoordig meer moeite met het schrijven van een scriptie. Commerciële bureaus springen in dit gat en bieden schrijfhulp aan. De Universiteit Utrecht vindt dat het de taak van de opleiding zelf is om studenten hierbij te helpen. En die problemen moeten niet aan het eind maar aan het begin van de studie aangepakt worden. Studenten leren dan een helder en goed geformuleerd onderzoeksplan te schrijven, een essay over een kwestie uit het vakgebied, een beschouwing over recente literatuur of een verslag van een data-analyse. Zulke teksten moeten inhoudelijk correct zijn, maar ook goed geschreven zijn.”

Zullen studenten met te weinig taalbeheersing straks werkelijk hun bul niet kunnen halen?

“Ja, maar dat is nu ook al het idee. Een rechtenstudent die geen goed pleidooi kan schrijven, mag niet afstuderen. Een farmaceut die de werking van een geneesmiddel niet kan uitleggen evenmin. En aan een neerlandicus moeten we al helemaal de hoogste eisen stellen. Maar die eisen moeten eerder in de opleiding hardgevoerd worden.”

Wat doen jullie in de praktijk om dat te bereiken?

“In het eerste jaar van de opleiding komt er meer aandacht voor academische taalvaardigheid – verbonden met het vakgebied. Studenten die problemen hebben met taal krijgen hulp via een universitair centrum. De opleidingen Farmacie, Rechten, Nederlands en Communicatie- en informatiewetenschappen beginnen ermee. Andere opleidingen sluiten zich later aan. In al die opleidingen worden de eindtermen voor taal specifiek geformuleerd en studenten worden daarop herhaaldelijk getoetst.”

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Moeten Nederlandse programma's ondertiteld worden?

Deense acteurs blijken zó erg te mompelen dat ze voor het Deense publiek worden ondertiteld. Je hoort dezelfde klacht ook wel over de Nederlandse tv. Wordt het niet eens tijd dat alle tv-programma's waarin onze taal gesproken wordt, ondertiteld worden aangeboden? Ruim vierhonderd mensen hebben gereageerd.

JA

63%

NEE

37%

De meerderheid van degenen die voor ondertiteling hebben gestemd, deed dat ondermeer omdat doven en leeders van het Nederlands daar veel baat bij hebben. Maar er zijn ook omstandigheden waarin het geluid zo zacht mogelijk of uit moet. Denk aan de gezinnen waarin iedereen wel gezellig bij elkaar zit met de televisie aan, maar iedereen toch wat anders zit te doen. Of denk aan de televisieschermen die steeds meer in kantoren en wachtruimtes opduiken en waarvan het geluid uit staat. En niet in de laatste plaats: de geluidskwaliteit is bij Nederlandse producties niet altijd optimaal.

Een forse minderheid is tegen. Wie ondertiteling wil,

kan die bij veel zenders via Teletekstpagina 888 al inschakelen, maar veel mensen doen dat liever niet. De geschreven taal leidt af. Je vraagt je voortdurend af waarom de ondertiteling zo sterk afwijkt van wat de mensen zeggen. Maar het voornaamste bezwaar is toch wel: als de sprekers zo onverststaanbaar zijn, dan kunnen we toch beter dáár wat aan doen? Het is ook wel handig als we mensen kunnen verstaan die niet 'op camera' spreken.

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

AGENDA

19 mei, Gent. Forum 'Taalbeleid en taalondersteuning hoger onderwijs' – hoe kan digitalisering de taalvaardigheid van studenten in het hoger onderwijs versterken?

20 mei, Breda. Symposium 'Taal in een multiculturele samenleving' – “waar bestuurders, taalwetenschappers, docenten en ervaringsdeskundigen elkaar ontmoeten en met elkaar in gesprek gaan over taaldiversiteit”.

27 mei, Utrecht. Landelijke finale van De Nationale Voorleeswedstrijd 2015. Basisschoolleerlingen uit groep 7 en 8 strijden om de titel Nationale Voorleeskampioen 2015.

Meer informatie en meer evenementen: www.onzetaal.nl/agenda.

Gesignaleerd

Yolo doen

LAURA BERTOLA - DELFT

Ik signaleerde laatst een grappig gebruik van de term *yolo* of *#yolo*, zoals die op sociale media weleens voorkomt als afkorting van 'you only live once'.

Voor een makkelijke maaltijd na een lange werkdag liep ik binnen bij een woktentje bij het station. Terwijl ik op mijn eten wachtte, ving ik een gesprek op tussen twee studenten en hun moeder. De moeder zei op een gegeven moment: "Nou, je bent ook maar één keer student!", waarop haar zoon met lichte verontwaardiging in zijn stem antwoordde: "Nou, mam! Doe niet zo yolo!"

Aarde met hoofdletter

JAN JUFFERMANS - VAN 1978 TOT 2010 WERKZAAM BIJ DUURZAAMHEIDSCENTRUM DE KLEINE AARDE, BOXTEL

Ongeveer een jaar geleden belde ik met het Genootschap Onze Taal over mijn voor-

stel om de naam van onze unieke Aarde met een hoofdletter te gaan schrijven. Zijn Jupiter, Mars, Venus en het kleine nep-planeetje Pluto, die ook allemaal met een hoofdletter worden geschreven, belangrijker dan onze Aarde? Het argument tegen de hoofdletter is vaak dat *Aarde* een soortaanwijzing zou zijn, waar je een lidwoord voor kunt plaatsen, maar is respect voor de Aarde niet belangrijker? En bovendien: *de Titanic* en *de Rotterdam* hebben toch ook die combinatie van een lidwoord en een hoofdletter?

De medewerkers van Onze Taal zeiden in het telefoongesprek: als je het zelf gaat doen en steeds meer mensen volgen dat voorbeeld, dan zal het op den duur ook formeel mischien geaccepteerd worden.

Hierdoor aangemoedigd deed ik mijn voorstel in september 2014 op Duurzame Dinsdag in Den Haag. Bij de 160 aanwezigen viel dat gelijk in goede aarde (in dit geval dus zonder hoofdletter).

Jelle de Jong, directeur van het Instituut voor natuuredu-

Foto: 123RF

Moet *aarde* net als andere planeetnamen met een hoofdletter?

catie en duurzaamheid, deed zelfs in een persbericht deze oproep: "Schrijf Aarde met een hoofdletter!" Intussen doen al veel adviesbureaus, kranten, tijdschriften, sites, uitgeverijen en mensen als Herman Wijffels (hoogleraar Duurzaamheid en maatschappelijke verandering) mee. Wie volgt?

Okee

MARLIES SMITS - WOERDEN

Tienersmeisjes communiceren zich suf: de hele dag staan ze via hun telefoon in contact met vrienden. Er gelden subtiele regels, in ieder geval in de vriendinnenkring

van mijn zestienjarige dochter. Als voorbeeld vertelde ze hoe je kunt reageren op een voorstel in een WhatsApp-gesprek:

Ok = boos
Ok. = woedend
Oke = niet blij
Okee = neutraal
Okee (met een emoji 'duimpje omhoog') = erg blij

Deze 'code' geldt zowel op school als op de voetbalclub, waar ze meisjes met veel verschillende achtergronden ontmoet. Waarschijnlijk is dit plaatselijk (Woerden en omstreken); dat weet ik niet. Ze was wel stellig dat alleen meisjes deze code hanteren. <

Taalergernissen

Jouw

AD VAN VEEN - SOEST

Kan iemand me vertellen waarom we tegenwoordig zo nadrukkelijk *jouw* schrijven in plaats van het gewone *je*? Ik moest enige tijd geleden op een website een paar gegevens invullen. Het verzoek hiertoe luidde als volgt:

- Vul hier jouw e-mailadres in.
- Vul hier jouw adres en huisnummer in.

- Vul hier jouw telefoonnummer in.

Echt, drie keer onder elkaar *jouw* waar het onnadrukkelijke *je* had volstaan.

Maar het kan nog erger. Diezelfde dag ontving ik van een kennis een verjaardagskaart. De gedrukte standaardtekst voorop luidde: "Hallo jarige, van harte gefeliciteerd met je verjaardag!!" Aan de binnenzijde had de afzender geschreven: "Van harte gefeliciteerd met jouw verjaardag."

Grrr ... <

(advertentie)

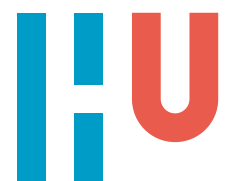
BEVOEGDHEID TE GRAAD HALEN?

Bij Hogeschool Utrecht kunt u doorstuderen voor een Master of Education Nederlands. Deze master komt in aanmerking voor de lerarenbeurs.

Kijk voor meer informatie op www.ca.hu.nl en kom naar de open avond op 2 juni.

ER VALT NOG GENOEG TE LEREN

INSTITUUT
ARCHIMEDES
HOGESCHOOL
UTRECHT

Matthias Giesen

Taal — de weg naar het hart van een vrouw!

Lezer

REDACTIE ONZE TAAL

Naam Anton Kalff.
Woonplaats Den Haag.
Geboren 10 april 1957.
Beroep Wiskundeleraar aan het Vrijzinnig-Christelijk Lyceum in Den Haag.
Partner, kinderen Getrouwd, dochters van 23 en 18, zonen van 25 en 15.
Opleiding Gymnasium β (met vier talen en drie exacte vakken in het pakket), doctoraal wiskunde, Master of Educational management.
Hobby's/vrije tijd Klassieke muziek, piano (*Das wohltemperierte Klavier*), koorzang, close harmony, en diverse besturen.
Onze Taal-lid sinds 1 juli 1989.
Waarom werd u lid? Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in de structuur van een taal en in etymologie. Toen ik daarover als jonge leraar eens in gesprek raak-

te met een collega (lerares Nederlands), ried zij mij dit blad aan. Ik ben haar nog altijd dankbaar.
Andere tijdschriften *Zenit*, *Pythagoras*, *Euclides*.
Krant *NRC Handelsblad*, *AD*.
Televisie Zo nu en dan een film of een aangeprezen en niet te lange serie of documentaire.
Radio Zenders met klassieke muziek waarop zo min mogelijk gekletst wordt.
Boek *De binnenplaats van Babel*, door Salomon Kroonenberg.
Website Apod.nl. Deze site toont dagelijks een fraaie sterrenkundige foto met uitleg.
Wat leest u het eerst in Onze Taal? 'Ruggespraak', al door de folie heen.
Wat zelden? Ik lees alles.
Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Etymologie en verwantschap

tussen talen.
Favoriete Onze Taal-artikel 'Wordsprong' en alles van Nicoline van der Sijs.
Aantrekkelijkste taaltrend Dat de jeugd telkens nieuwe woorden verzint, zoals *cool* en *vet*. Wij volwassenen vinden die eerst allemaal vreselijk, maar nemen sommige wel degelijk over.
Ergerlijkste taaltrend Het vermijden van de indirecte rede als men over zichzelf praat. 'Ik had zoiets van hè? Huh? Heuhng?' in plaats van 'Ik zei dat ik stomverbaasd was.'
Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Uiteraard dat van mijn kinderen en leerlingen, dat is mijn taak. Verder probeer ik me te beheersen.
Welke taalfout maakt u stiekem bewust tóch? 'Dementié' in plaats van 'deméntie', terwijl ik weet

Foto: Thomas Dijkwel

dat het moet rijmen op *residentie* en *clementie*. Als ik echter 'deméntie' zeg, kijkt iedereen me aan alsof ik er zelf aan begin te lijden.
Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Het herinvloeren van het accent grave bij het benadrukken van een woord: 'Ik hèb het!'
Beste taalgebruiker Marten Toonder.
Lelijkste woord *Awkward*.
Mooiste woord *Копоэффициëntenquotiënt (kocoquo)*. <

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

Retorisch woordenboek

Schrijvers en sprekers die hun lezers en toehoorders beter willen verleiden of overtuigen, kunnen allerlei retorische middelen toepassen, zogeheten stijlfiguren. Een voorbeeld van een stijlfiguur is de vergelijking, maar je kunt ook de volgorde van je woorden veranderen, dingen tegenover elkaar zetten, of herhalen, of in een ironisch daglicht plaatsen – enzovoort, enzovoort.

In hun *Groot retorisch woordenboek* geven Paul Claes en Eric Hulsens een uitputtend overzicht van al die manieren om wat je te zeggen hebt zo duidelijk, indringend en spannend mogelijk over te brengen. Ze definiëren de stijlfiguren, beschrijven hoe je ze kunt toepassen en illustreren alles met voorbeelden uit diverse genres, tijdvakken en talen. Daardoor is het

boek behalve een lexicon van stijlfiguren ook een soms hilarische bloemlezing van allerlei taalacrobatiek. Zie ook het interview met Paul Claes in het aprilnummer. Dit boek is voor *Onze Taal*-leden met korting verkrijgbaar (zie blz. 136).

Groot retorisch woordenboek. Lexicon van stijlfiguren verscheen bij Vantilt en kost € 22,50 (*Onze Taal*-leden € 19,90) (gebonden, 158 blz.). ISBN 978 94 6004 199 0

Drentse en Groningse plaatsnamen

Drentse en Groninger plaatsnamen verzameld, luidt de ondertitel van het boekje *Op stee*, maar het bevat wel meer dan enkel een verzameling plaatsnamen. Je vindt er ook informatie in over de uitspraak van de plaatsnamen, de dialectnaam, de namen (en soms bijnamen) voor de inwoners, en – ook belangrijk – over de vraag of

je *in* of *op* moet gebruiken wanneer je 'geografisch' wilt verwijzen ('in Norg' of 'op Norg?'). Verder staan er stukjes in over bijvoorbeeld fictieve plaatsnamen, en over hoe het centrum van een plaats of dorp zoal kan worden aangeduid. Het boekje – het resultaat van een dialectenquête die in Groningen en Drenthe is gehouden – is verkrijgbaar in de webwinkel van *Onze Taal* (zie blz. 136).

Op stee. Drentse en Groninger plaatsnamen verzameld van Abel Darwinkel, Eline Brontsema en Siemon Reker is een uitgave van Huus van de Taol en de Rijksuniversiteit Groningen; het kost € 9,95 (ingenaaid, 128 blz.). ISBN 978 90 6509 234 2

Talen leren

Gabriel Wyner is een Amerikaanse operazanger die de talen waarin hij zingt ook wil leren. Maar de traditionele methoden als woordjes stampen zijn niet zo aan hem besteed, en hij ontdekte dat het ook anders kon. Zijn bevindingen publiceerde hij in *De taalhacker*, en volgens Wyner moet de lezer aan de hand daarvan in drie à vier maanden een taal redelijk onder de knie kunnen krijgen. Zijn methode is gebaseerd op een positieve grond-

houding ("als je honderd woorden Engels kent, herken je de helft van wat je leest"), het ondergaan van de nieuwe taal (ga aan de slag met een tekst

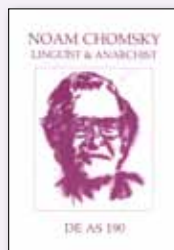

die je aanspreekt, kijk naar films en programma's) en verschillende methoden om woorden makkelijker en beter te onthouden (bijvoorbeeld door er associaties aan te verbinden). Er is een app beschikbaar die de aspirant-spreker bij het taal leren begeleidt. Dit boek is verkrijgbaar in de webwinkel van *Onze Taal* (zie blz. 136).

De taalhacker. De beste en snelste manier om een taal te leren (en nooit meer te vergeten) is een uitgave van Maven Publishing en kost € 19,50 (gelijmd, 352 blz.). ISBN 978 904 9184 538 3

Noam Chomsky

Het sinds 1972 verschijnende en in de marge opererende anarchistische tijdschrift *De AS* heeft het 190ste nummer gewijd aan Noam Chomsky, die op het omslag "linguïst & anarchist" wordt genoemd – een titel die hem tot voor kort enkel door zijn politieke tegenstanders werd toebedeeld. Gezien de belangstelling van het tijdschrift zal het weinig verbazing

wekken dat de meeste artikelen gaan over Chomsky als denker en (politiek) activist, maar ook zijn werk en zijn betekenis als taalkundige worden belicht.

Het nummer kost € 4,- (incl. porto) en is te bestellen op www.tijdschrift-de-as.nl.

Literair vertalen

Vertalen is een kunst, en omdat er in Nederland relatief veel buitenlandse literatuur vertaald wordt, is die kunst hier goed ontwikkeld. Maar dat wil nog niet zeggen dat alle vertalingen even goed zijn. In zijn boek *Schrijven als een ander* geeft hoogleraar Spaans, vertaler en criticus Maarten Steenmeijer vertaalcollege: in twaalf

hoofdstukken laat hij zien op welke manieren vertalers nog weleens de fout in gaan, en waar je op moet letten om het beter te doen. Deze onderrichtende hoofdstukken worden afgewisseld met twaalf mini-essays over vertalen en vertalingen, die aansluiten bij de lesstof.

Schrijven als een ander. Over het vertalen van literatuur is een uitgave van de Wereldbibliotheek en kost € 17,95 (gelijmd, 176 blz.). ISBN 978 90 2842 617 7

En verder

- De reeks (papieren) middelgrote woordenboeken van Van Dale – groter dan de pocketwoordenboeken, kleiner dan het grote woordenboek – is onlangs geheel herzien en geactualiseerd. Ook de lay-out van de boeken en de opzet van de lemma's zijn veranderd: zo staan de lidwoorden nu vóór het trefwoord en zijn *het*-woorden gemarkeerd. De woordenboeken kosten € 42,50 voor het deel Nederlands, en € 69,- voor de vertaalwoordenboeken Frans, Duits en Engels (ieder bestaande uit twee delen à € 34,50). <

Illustraties: Josje van Koppen

Woordweetje

Waarom heet een wijf eigenlijk 'wijf'?

Het woord *wijf* klinkt niet erg vriendelijk. Mensen die het woord gebruiken, doen dat meestal om te schelden, en vaak zetten ze daar dan een nóg onvriendelijker woord voor. Dan zeggen ze 'rotwijf', 'pukkewijf' of 'viswijf'.

Vroeger was dat anders. Een man kon in de Middeleeuwen nog 'wijf' zeggen tegen zijn vrouw zonder bang te zijn dat hij een klap voor zijn hoofd kreeg. *Wijf* was namelijk een heel gewoon woord voor 'vrouw'. In het Engels is dat nog steeds zo. *My wife* betekent 'mijn echtgenote'.

Nóg een paar eeuwen eerder spraken de mensen het woord *wijf* anders uit. De voorvaderen van de Nederlanders zeiden toen 'wiba'. Dat betekende waarschijnlijk 'iemand die gesluierd is'. In die tijd ging een vrouw een hoofd-doek dragen zodra ze getrouwd was. Zo kon ze andere mannen laten zien: 'Vergeet het jongen, je maakt bij mij geen schijn van kans. Deze dame, eh, pardon, dit wijf, is al bezet.'

Apen met een accent

Als jij morgen van Groningen naar Maastricht verhuist, is de kans groot dat je over een paar jaar met een zachte *g* praat. Apen doen precies hetzelfde, ontdekten Britse onderzoekers. Ze wisselen van accent!

De wetenschappers bestudeerden negen chimpansees die van safaripark Beekse Bergen verhuisden naar een dierentuin in Schotland. In Nederland kregen de beesten altijd heel hoog als ze 'appel' wilden zeggen. Toen ze een tijdje in Schotland woonden, gingen ze ineens laag grommen wanneer ze een appel zagen. Volgens de onderzoekers aapten de chimps expres het dialect van hun Schotse soortgenoten na. Slim. Want als je nieuwe vrienden je niet kunnen verstaan, kun je die sappige appel wel vergeten.

Kidsweek is een échte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Post

Jutha (6 jaar, uit Wervershoof) heeft deze brief helemaal zelf getypt. Knap hè?

Ik ben Jutha en ik ben 6 jaar en ik zit in groep 4. En ik heb twee broers, een is twaalf en de ander is tien. Toen ik vier was speelden me broers spelletjes, waar ik niet aan mee kon doen omdat je er voor moest kunnen lezen maar dat kon ik niet. Toen heb ik me zelf leren lezen met de app van juffrouw Jannie op de iPad van me moeder. Na een jaar kon ik lezen en kon ik meedoen met de spelletjes zoals Woordzoeker! Rekenen vind ik ook leuk dus ik heb groep 1 & 2 tegelijk gedaan. Ik lees graag moeilijke boeken maar ik vind het ook leuk als mijn moeder voorleest. Van lezen wij om de beurt. Dat is heel gezellig.

Jutha verdient hiermee het *Van Dale basiswoordenboek Nederlands*. Wil je zelf ook iets schrijven over woorden, zinnen of het Nederlands? Stuur dan een e-mail naar taaltje@onzetaal.nl. Stuur je wel je adres, je leeftijd en een foto mee? Dank je wel!

VIJF GROENE RAADSELTJES

1. Wat is groen en woont in het bos?
2. Wat is groen en kan goed voetballen?
3. Wat is groen en dobbert op het water?
4. Wat is groen en heeft een slurf?
5. Wat is groen en kan goed zingen?

1. een dophertje; 2. een Van Persie-boom; 3. andrifye; 4. een broccolifant; 5. een krop sla-la-la.

Ruggespraak

Poster bij het Regio College, Purmerend

Yolanthe Sneijder-Cabau piekert niet over toekomst met Wesley

Yolanthe Sneijder-Cabau is op 7 april vijf jaar getrouwd met haar echtgenoot. Bang dat ze over een paar jaar niet meer zo gelukkig met hem is als nu is ze niet.

Nu.nl

Liefst 550 vrijwilligers, verdeeld over 35 groepen, helpen Landschapsbeheer Drenthe om te zorgen dat kievitnesten door landbouwmachines worden vernield.

Dagblad van het Noorden

Foto: Rhonda Petersen

Drankautomaat in het Cals College Nieuwegein

Door omstandigheden konden wij vandaag niet tot onze spijt uw ramen wassen.

Bericht schoonmaakbedrijf

Na 36 weken zwangerschap is de drieling geboren. De ouders noemen het een wonder. Moeder Ashley en vader Matt hebben nog wel moeite om de baby's uit elkaar te halen.

AD.nl

De automobiliste is door onbekende oorzaak van de weg geraakt en heeft in haar slip een boom geraakt.

Kliknieuws.nl

Foto: Willem van der Burgh

Bord in Scheveningen

Twijfels over rechterhand Van Gaal: 'Hij heeft eraan geroken en wil terug'

Ryan Giggs wordt getipt om op den duur Louis van Gaal af te lossen als manager bij Manchester United, maar het is zeer de vraag of dat ooit gaat gebeuren.

Voetbalzone.nl

Uiteraard serveren wij onze boeren brood daarbij maar ook lekker wat groentes om mee te dippen.

Theehuislagevuursche.nl